

Nåsvargen

Årgång 22 nr. 2. December 2015. Pris 30 kr.

NÅS HEMBYGDSFÖRENING

Tä gå mä ljusa stjärna var fortfarande i mitten på 1950-talet en levande tradition i Nås. 1956 ägde ett folkuppror rum i Ungern som slogs ner av den sovjetiska armén. Ca 200 000 människor flydde och Radiohjälpens ordnade insamlingar för dem som kom till Sverige. Vi gick med stjärna och samlade in pengar. Fr. v. (flicknamnen) Inga-lill Persson, Birgitta Malmgren, Sveds Gunhild, Däpp Inger, Sveds Birgitta, Maj-Britt Lindholm, Britta Steen och Margareta Jonth

Nåsvargen

Ges ut av Nås Hembygdsförening.

Utkommer med 2 nr/år.

Lösnummer 30 kr. Prenumeration: 30 kr+porto.

Ansvarig utgivare

Dåpp Inger Larsson

Tel. 0281-30106, 0708778601

Epost: Inger.Larsson@su.se

Redaktion

Dåpp Inger Larsson, 0708778601, 0281-30106

Inger.Larsson@su.se

Niklas Nåsander, 0703222189, 0281-30048

niklasnasander@gmail.com

Pej (Per-Erik Jonth), 0702649123, 0281-30080

pejont@gmail.com

Nås Hembygdsförenings styrelse

Ordinarie ledamöter

Ordf. Bengt Ehnström

V. ordf. Nils-Erik Jons

Sekr. o stugfogde Lennart Blixt

Kassör o serveringsansv. Marianne Flodin

Magasinsfogde Bengt Ehnström

Arkivarie Gunilla Ehnström

Fäbodfogde Thorsten Eirydh

Utställningsansvarig Vicky Airey

Suppelanter

Kerstin Söderman, Ingvar Rosén

Willy Gustavsson,

Adjungerade Ulf Närsjö, Mats Jonth

Sågfogde Byns Mats Larsson

Redaktionen har ordet

Höstens nummer av Nåsvargen är "som vanligt" fyllt av allehanda spännande läsning, och "som vanligt" är det din förtjänst, kära läsare. Det är tack vare er vi kan fylla nummer efter nummer med intressanta berättelser i olika ämnen. Bilden på omslagets första sida passar särskilt bra en höst som denna. Att flyktingar strömmar till Sverige på grund av ofred är tyvärr inte ett nytt fenomen. Men vi påminns också om att gamla traditioner levat kvar länge i Nås och levandegör vår historia. Och snart är det jul!

Vi får träffa slagrutemän, tobaksfabrikör Prag, kolköraren Lok Lars, prosten Granberg och stifta bekantskap med taxeringsnämnden i Nås 1944 och mycket mer. En övning i nåsmål inte att förglömma. Fortsätt att skicka in bidrag och idéer eller berätta vad du vill att vi skall skriva mer om. Sista dag för bidrag till sommarens Nåsvarg är 15 april.

*God Jul och Gott Nytt År!
önskar redaktionen*

Om du vill prenumerera på Nåsvargen kontaktar

du Pej (Per-Erik Jonth) och beställer tidningen. Du får den i posten med inbetalningskort på 30 kr + porto till Nås Hembygdsförening.

Om du vill bli medlem i Nås Hembygdsförening

kontakta Marianne Flodin, tel. 0281-30524.

Om du vill hjälpa till med arbetet i föreningen

kontakta Bengt Ehnström, tel. 0281-30148. Allt slags kunnande är välkommet!

*Den perfekta julklappen till den som
har allt - gamla nummer av
Nåsvargen. Kontakta Pej*

Webb: nashembygd.se

Gunnar Tysks minnesfond

Utdrag ur stadgarna:

Fonden har bildats genom insamling från allmänheten med anledning av Gunnar Tysks bortgång 1976-01-14.

Ändamål: Avkastningen skall gå till ändamål som främjar hembygds-kulturen i Nås.

Förvaltare: Fonden förvaltas av Nås Hembygdsförenings styrelse vilken har efter infordran av yttrande från en representant för Gunnar Tysks anförvanter besluta om till vem eller vad fondens avkastning skall gå.

Utdelning: Utdelningen sker när förvaltaren så bestämmer, dock högst en gång per år.

Kondoleansmottagare: Britt-Marie Wiklund, tel 0281-30198, Heden 28, 78053 Nås.

Kassör: Marie Paavilainen, tel 0281-30089, Stationsområdet 222, 780 53 Nås.

Postgiro: 4401600-4, Gunnar Tysks minnesfond.

Att leta vatten med slagruta

Konsten att leta vatten med hjälp av slagruta har varit väl känd och praktiserats i Nås. Min farbror Dåpp Ragnar ägde förmågan, men till min stora besvikelse har inte jag ärvt den. Men när Ragnar gick bakom mig och höll i mina underarmar då kunde jag också känna hur det ”drog”. Denna erfarenhet och ett par L-formade koppartrådar som jag kommit över i England ledde till att vi fick lust att efterlysa personer som fortfarande kunde konsten i *Nåsvargen* 14:2. Vi väntade med spänning – levde kunskapen kvar eller hade modernare metoder för att hitta vatten gjort att den glömts? Till vår stora glädje hörde ett tiotal personer av sig, men alla hade inte möjlighet att komma när vi träffades en augustieftermiddag i somras.

Slagrutan är känd sedan medeltiden i alla de nordiska länderna, i Tyskland, England, Frankrike och även i Kanada och USA. Förmodligen även i fler länder även om jag inte hittat någon mer information. Den vanligaste formen av slagruta är en Y-formad grenklyka från något lövträd eller ett par L-formade metalltrådar. Man har inte bara letat vatten med slagruta. Från mitten av 1500-talet finns ett arbete av Georgius Agricola, *De Re Metallica*, i vilket det finns en illustration som visar hur man kunde leta mineral med slagruta, även om metoden inte rekommenderades av Agricola.

Ur: Georgius Agricola (1494-1555) *De Re Metallica* som i 200 år var den ledande handboken om mineral och mineralutvinning. Två slagrutemän syns på bilden, utmärkta med A.

Men det är inte bara metaller och vatten man har funnit med hjälp av slagrutan. Litteraturen är rik i ämnet, men jag väljer att förbigå all annan användning eftersom det är konsten att hitta vatten i äldre tid utan tillgång till modern teknik som intresserar. Litteraturen överflödar också av försök att förklara hur slagrutan fungerar eller inte fungerar. Den diskussionen lämnar vi också bakom oss. När farbror Ragnar höll i mina armar så kunde jag själv känna hur någon för mig okänd kraft gjorde att grenklykan drogs nedåt mot jorden!

Sune Sandström, Sten Johansson, Artur Låås och Nils Erik Jansson kom som experter. Noviserna var Pej och undertecknad som tittade och frågade. Någon hade med sig ett par metalltrådar, och vi tog också färsk rönnklykor. Rönn var förr det vanligaste träslaget, men det kunde gå bra med både gran, björk och säl, dock inte med tall, berättade man. Hur visste man hur djupt ned vattnet var, undrade vi. För ingen ville väl gräva för hand djupare än nödvändigt? För att ta ut djupet så räknade man stegen från det att slagrutan började ge utslag till

dess att den pekade rakt ner i marken. Där fanns vattnet och antalet steg visade på vilket djup det fanns vatten. För att vara säker på att det var en vattenåder man träffat på så kunde man gå med slagrutan från alla fyra hållen. På så sätt fick man också ett säkrare mått på hur djupt ner vattnet fanns. Vatten finns det ju i stort sett överallt, men det som är intressant för den som vill ha fast tillgång på friskt vatten gäller det att hitta en vattenåder. En erfaren slagruteman kunde inte bara avgöra på vilket djup vattnet fanns utan även hur tillgången på vatten var. Sten berättade att hans far Fritz hade tagit ut vatten i Håvberget. När de grävde så kom man på vatten på 15m djup, men Fritz påpekade att man måste gräva ner till 22m för där fanns den största tillgången på vatten. Och så var det.

På vår gård i Skansbacken finns det flera brunnar och gott om vatten så Pej och jag fick även prova på – det är lättare för den okunnige att konstatera om ”vattnet drar” eller inte när man kan se var det finns! Stendött för min del – igen.

Nils Erik kunde även lokalisera elledningar, berättade han. Det var spännande att se om han skulle lyckas. På vår gård finns nämligen två stora ledningar nedgrävda som korsar varandra mitt på gården. Jodå, visst hittade Nils Erik dem bägge två. Intressant.

Möjligen är konsten att gå med slagruta på väg att försvinna och ersättas av nyare teknik. Vi tror dock att färdigheten går i arv, och vill uppmana alla som kan, att föra sitt kunnande vidare till nästa generation. Om det så handlar om att leta vatten eller elledningar eller något helt annat så är det viktigt att kunskapen inte försvinner!

På Internet finns hur mycket information som helst om användningen av slagruta, och det finns både en svensk och flera internationella slagruteföreningar. Nordiska museet skickade 1949 ut en specialfrågelista Nr 198. *Slagrutan*, men svaren (178 st) finns i Nordiska muséets arkiv och har inte använts för några mer ingående studier. Det kan vi bara beklaga eftersom alltför mycket av den tryckta litteraturen upptas av diskussioner om hur det fungerar, om det fungerar och vad man kan hitta. Vi som vet att det fungerar att hitta vatten med slagruta skulle ju gärna läsa om erfarenheter från andra delar av vårt land.

Ett stort tack till alla slagrutemän och kvinnor som hörde av sig till redaktionen, och tack till er som hade möjlighet att komma och visa och berätta. Kunskapen finns och det finns personer som kan använda slagruta i Nås 2015.

Dåpp Inger och Pej

Litteratur:

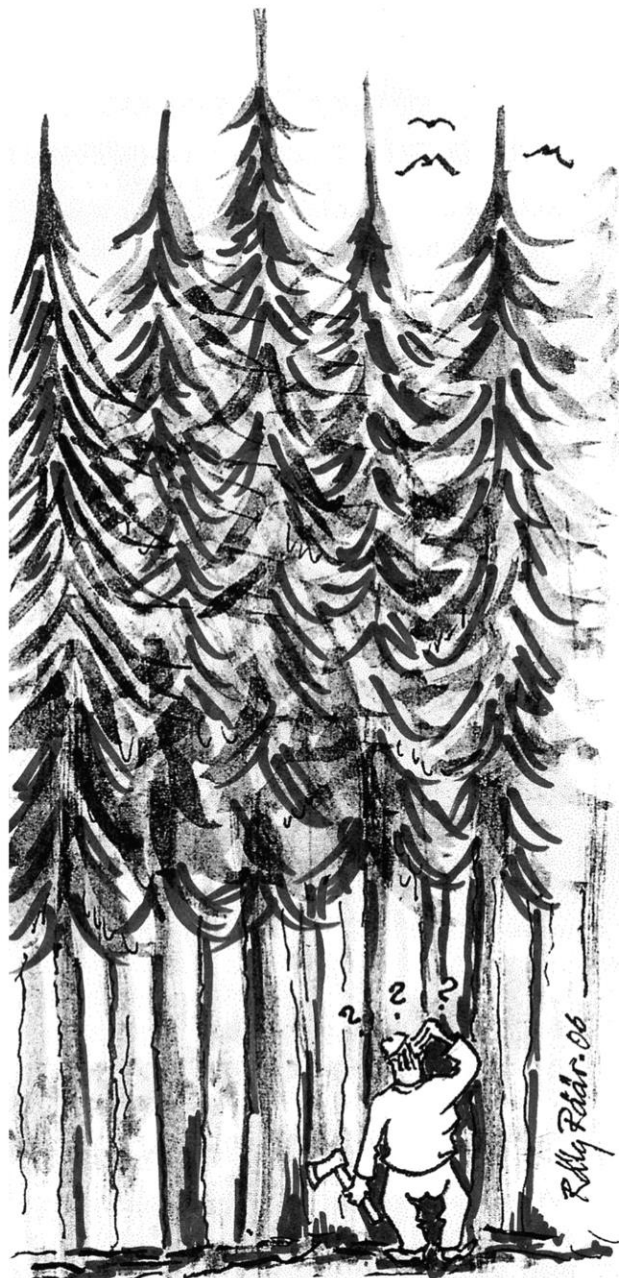
Mörner, Nils-Axel, *Ändå rör den sig. Slagrutan som instrument förr och idag*. Stockholms universitet 1996.

Vi arbetar med GPS-inmätning
och dokumentation ledningsnät

Hagström

NÄRSJÖVÄGEN 2 78053 NÅS
TEL. 070-3059750

FÅ DU BÄRRÅ KULL DÖM,
SÅ KÖR VÍ HEM DÖM!!!

Hemmings Åkeri AB

PER & BÖRJE

Specialitet
Skogs- & Hustransporter

Storbyn 12
780 53 Nås

Tel + fax: 0281-300 90
Per mobil: 070-213 68 99
Börje mobil: 070-263 33 54
Mail: hemming.ab@xpress.se

Önskar

God-jul och Gott Nytt År !!

Hästbäret år 1854

Så berättar Hanses Jon Persson den 5 april 1922 för Möckelind Erik Larson.

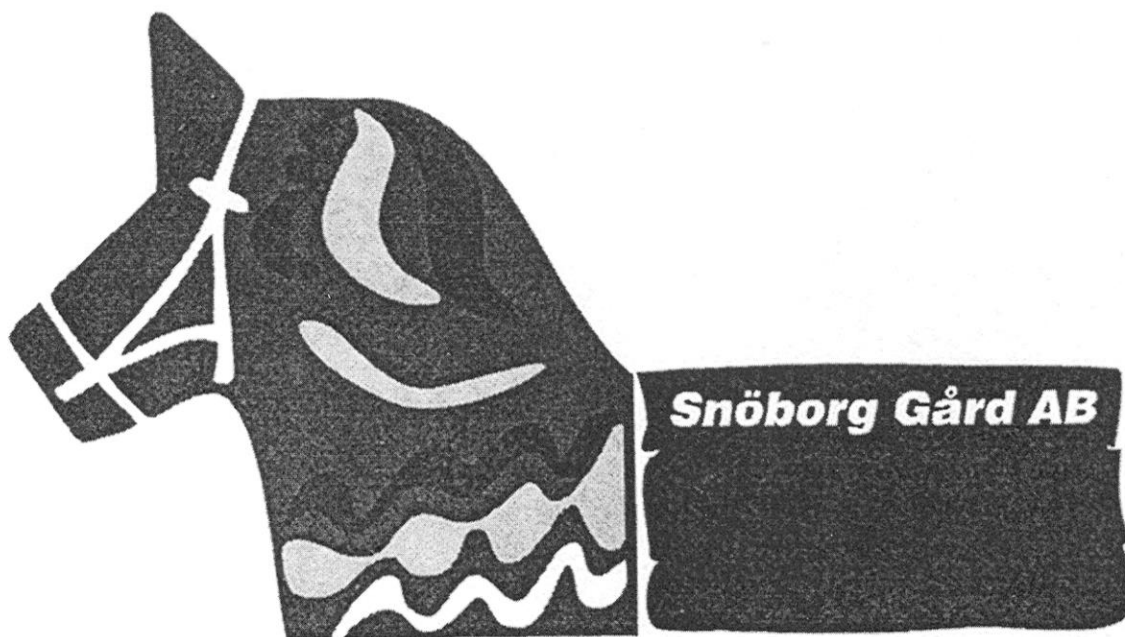
Hä va sent på höstn, vi va kvär däre bua ätt dôm arä mä krittura. – Hälläst va dôm där allehop, tä e vicku ätt Mäcksmässa [29 september]. – Ô sôm ä va på ho tia sô feck vi lôv a ut krittura ô jätta sô länji backan va frammä.

Hä va en dag vi skull ita fallä mä krittura, – sôm va nea ôm Bôrg Gäskevarns [Gästgivarns] linda, – ô hä va dombut ô tjôkt i värä han dajän, – ô vi skull jör ôss en el, ti en vål, sô vi skull få varm ôss. – Ô mä vi höll på jol dan eln, va ä e jet sôm stog öppät roggåln ô feck si en varg sôm va på ar sia roggåln, ô låg ô pass o. – Ô mä de summu ho vart vas'n, sô skörp o tä, ô sprang unna häftigt ô skräm dôm arä, sô dôm kam kring ôss, ô höll på trängd ôss ivir våln. – Vi vistint hôn ä va fôr e väsndä, sô vi rätt ôss, ô kokst öpp, ô då feck vi si tre vargär sôm stog bakôm stugo där, män dan sôm låg utmä roggåln sô såg int vi då på en gång. – Vi vart fur räddä, sô vi sprang ita roggåln – ô klöst öpp, ô tä ropa. – Då feck vi si dan sôm låg ô skull pass jeta, knall iväg noltär ti buskar.

Ô vi skräktä di mästa vi hörkä! – Sô Morra hörd ôss hem, då ho va pi lao ô trôskä. Ô ho vart rälös, sô o kam springandä sô mitsi o hörkä ita ôss. Då höll ho på sprang ivir dan fjälä sôm drog noltär, ô dôm arä tre dôm såg in ho nô, fôr dôm drog å öster ita Gäskevarns tä, fôr dôm va kvär mä krittura, ô va utä mä dôm inni linda. – Ô dôm hörd ôss dit hur vi ropä, sô Guffar ô Lassä kam springandä ita ôss. – Hä va sô dombut ô tsôkt i värä, sô dôm såg int vargar sôm drog ita dôm, fôr dôm jeck längär ne, jinnum Johannisäs linda, sô dôm vänd ôm strass ô skull hem ô få in deras krittur. – Ô då dôm kam hem, sô a ä en varg vir inna deras krittur. – Anna va litn, män o va utä mä kritturar ändä, sô ho feck si varjen ô tog på spring ätt n ô fösn ô ment ä a vir en hund. – Ja han sprang unna tät'n kam ivir roggåln, män då stantä an, ô då vart Anna rädd ô ropä: åj Morra je tro ä e en kusä*. – Vi va sô små, sô vi tos int vär däre fallar ensamä brommän ô je, äll Hag-Hanses Anna va mä ôss där, – o va jänta däre döv Erkä då. – Då vart vi så räddä sô då tos int ho far hem mä sinä krittur hensamän, äll je fôlld o hem mä dôm, ô brommän han fôld mä Morra hem mä värä. Då je a fôllt ho hem mä dôm, då tos inte je gå hem ensamän, än ho fôld mä ända ita Lindebôrgs stugu. Ja då tos int ho fôlja längär ôm ho skull toss gå täbakôr hensam. – män då va je sô när hemma, sô je såg då stugo, sô je sprang då hem ensam, ô vi feck fur hem kritturar han gånjän ô, fast hä såg kule ut.

Sän tog vi på ô lägg röä kôl på våtä stenär, – ô slog tä a dôm mä ixhammôm sô hä small! – Slog kôlbössa – sôm vi kall ä, sô vargar skull vär räddä.

*kuse är noaord för varg. Man undvek att nämna farliga saker vid sitt rätta namn, då man trodde att man kallade på dem då. Vargen kunde även kallas gråben, björnen nalle eller räven mickel.

POTATIS OCH PELLETS

JANNE 070-6975123 & ANN 070-6975663

Vintervägar och skogsarbete i Nås II

I *Nåsvargen* 14:2, höstnumret 2014, skrev vi om vintervägar och skogsarbete i Nås. Några uppmärksamma läsare hörde genast av sig och påpekade att bilderna som illustrerade texten inte var vad de enligt bildtexten skulle vara. De berättade så mycket nytt och spännande att jag beslöt att det inte skulle vara tillräckligt att bara ta in rättelser. Därför får ni nu läsa mer om vintervägar och skogsarbete. Skog och vatten har i alla tider varit de förnämsta naturtillgångarna i Västerdalarna. Falu gruva var omättlig i sina krav på virke för kopparutvinningen. Huggning, körning, kolning, och flottning har varit viktiga inkomstkällor. Falu gruva sedan medeltiden och de många bruken, Lindesnäs och Lövsjön för att nämna några, behövde stora mängder kol. Under 1900-talet gjordes jättedrivningar för brännved, massaved och timmer. Man körde till och från bruken, till flottleder eller till järnvägsstationer för vidare transporter. Vintervägar var nödvändiga för alla dessa transporter. I den tidigare artikeln och här beskrivs förhållanden som gällde på 1900-talet medan artikeln som följer av Lok Lars från Orsala beskriver förhållandena på 1890-talet.

På vintervägen mellan Håven/Håvån och Lindesnäs låg den s.k. *Tolaråskojan*, även kallad *Randiga apan*. Den ersattes av Bergslaget så småningom med en riktig barack. Bilden nedan är tagen någon gång på tidiga 30-talet.

På bilden (Foto: J. Lindvall) syns fr. v.

1. Manfred Asplund (blev konsumföreståndare i Lindesnäs)
2. Bastubergs Oskar Magnusson
3. Täpp Anders fr Skansbacken, gift i Lindesnäs
- 4 Ernst Magnusson, Håvberget
5. ?
6. Rask Ludvig, Håvån
7. ?
8. Konrad Karlsson, Håvberet
9. Enar Andersson, Håvberget
10. A. Liljedahl

Hör av dig till red. om du känner igen nr 5 eller 7.

I Lindesnäs bruk förädlades tackjärn från bland annat Lövsjö bruk. Tackjärnet kördes med häst till Lindesnäs, och de färdiga produkterna transporterades via Lövsjön till Grangärde. I dessa transporter deltog upp till 300 hästar varje dag som skulle ha stall. Det berättas att bönderna var så angelägna att få frakter att det hände att de lastade tackjärnet så varmt när det lastades att det började glöda i botten på skindorna. För att förbättra transportvägarna planerades på 1860-talet en järnvägsförbindelse till närbelägna Lövsjö bruk. Arbetena med sträckan påbörjades men fullföljdes aldrig. Lindesnäs bruk lades ner 1895 liksom Lövsjö bruk vilket förändrade villkoren. Nu lastades inte längre järn utan trä i någon form.

Den andra bilden som visades i den förra artikeln (och som var fel) var från *Kaffestugan* som låg på vintervägen mellan Lindesnäs och sjön Ryssen varifrån virket flottades till Fredriksberg. Den ligger helt nära Styggens stuga. Den är nu restaurerad och innehåller ett litet museum med bl a kördon.

Köraren i grå rock är Adolf Johansson som då bodde i Ursen. De övriga har inte identifierats. Känner du igen någon av dem så hör av dig.

Sten Johansson, Håvberget, och Anna-Britta Karlsson, Skansbacken, har bistått med rättelser och fakta. Däpp Inger skrev.

***

Hä jäll tä si ôpp, sa Spel Olle (eller kanske Klas Lilja), när fjärsman var ute och letade efter hembränningsapparaten som var uppskickad i en tät gran.

Olle, du måst skaff hem ve fôr vi a slut på ven, sa Sally mitt i vintern. – Få si då, sa Jöns Olle.

Skidåkare, svarade Kristina, när hon på examen i andra klass fick frågan vem Gustav Vasa var.

Man höll på att bygga vägen mellan Lindesnäs och Nås. Allt transporterades med häst och lassades för hand. Nu skulle det lassas pinnmo och den var hård så man beslöt att spränga för att det skulle bli lättare att lassa. Dynamiten var på plats och man skulle lassa det sista som var kvar före sprängning. Det var fortfarande hästar och gubbar kvar i sandtaget. Någon sa: Du ska fur int tända förrän vi a flytt ôs.

Hä e allaredan gjort, sa Alrik.

Lok Lars om vinterarbete omkring 1890

Lok Lars Larsson från Orsala, senare ingenjör Lars Ljungberg, Bromma, föddes 1878. Hela familjen flyttade till Folkärna 1898. Om förhållandena i Orsala och sin verksamhet i ungdomen har han berättat i ett omfattande arbete som finns på Nordiska museet i original och i kopia bl. a. hos Nås Hembygdsförening. Här följer några utdrag ur hans berättelser om vinterarbete. Lars var omkring 15-16 år när han började som kolkörare. Vinterkörningarna började efter trettondagen när myrar och sjöar frusit till.

Som den gångna sommaren icke gett någon tid för milberedning och kolning, blev det för far, att efter nyår börja 'harva' mellan Lindesnäs och Sunnansjö med järn- och malmforor. Efterfrågan på utvalsade 'råskenor' blev ibland större än tillgången, så att körarna måste 'ligga över', bevakande sin förtursrätt, medan styckena valsades fram. De stora färska järnklumparna ställde ibland till med eldsvåda (kolning) i slädbottnarna. Några skovlar snö dämpade, och hösäcken (körarnas nattläger) fick ett ångbad, som framåt kvällen ombildats till is. En omtänksam forbonde hade gärna en skovel med på lasset och en yxa var lika självskriven som en häst. Vintervägen, över en hel rad sjöar, fram till Sunnansjö var 3 mil. Från malmupplaget, som skeppats över Väsman, lastades bakfora till Lövsjö hytta, varifrån togs tackjärn till Lindesnäs. Skyttelgången under vintern högsäsong, medförde ett svårt problem med kvartersfrågan, ifall man inte i tid kunnat ordna fast sådan. Ett 30-tal kolkörare från Nås, och delvis Floda, och hundratalet Nås, Floda-, Gagnefs, Leksands och Grangärdebönder bildade formliga karavaner utefter vägarna. Utom de vanliga järnfororna kördes också malm och limsten från västra Grangärdesfälten till traktens hyttor.

Under vinterhögkonjunkturen voro forlönerna nedpressade. En 'järnvända' med 700-1000kg last, fram och åter inbringade ca 5 kronor. Det kunde gå både två och tre veckor i följd, med hösäck som bädd på golven, varvid endast skor och möjligen rock kom av. Den obligatoriska 'Storpälsen' (svart fårskinns päls med uller utåt) var räddningen också om nätterna, när på sina håll temperaturen vid golvet gick långt under noll grader. Skodonen hängde i långa rader kring spiselkupan.

Blev bortaperioden längre än beräknat, fick man sparsamt bättra på den medhavda matsäcken, om man hade fickpengar. (forlönerna utbetalades senare på Lindesnäskontoret) Kaffet med de stora 10-öres vetelimporna, summa 15 öre, var den stora välsignelsen. Gummorna vid rast- och kvartersställena konkurrerade hårt om kunderna. Dessa kaffepengar utgjorde ersättningen för nattlogiet, plus dyngan till de små åkerlapparna. I stallen, ofta glesa brädiskjul, sovo hästarne, med några få undantag på stående fot, med ett gammalt 'åkläs'-täcke över ryggen. Ont var det efter vatten vid en del kvartersställena. Vid de upphuggna vattningsvakarna ute på sjöarna, kunde det ibland vara en aln ned till vattnet. Med yxan pallades då ned för dragarens framfötter – men snöade och isade snart igen.

De flesta körarna visste att hästen var deras bästa kamrat, som släpade ihop deras gemensamma levebröd, varför det gällde att vårda den på bästa sätt. Till denna regel hörde, att hästen efter vattningen fick en eller flera bitar 'hästbröd' (havrebröd från

storbaken). Icke håller skulle man (vid 'morrönbessling eller efter raster) lägga in det brännkalla betslet i hästens mun, utan att först med händerna värmt det. /.../

Denna vinter [ca 1890] var det fars tur (eller otur), att vara byns 'snöplogsfogde'. Vägskiftet låg ett stycke bortom Lindesnäs halvvägs till Säfsnäs rå. Vid de ofta återkommande häftiga snöfallen och 'urväder' måste han lämna hästen vid bruket och pulsa oväga hem till byn, för att om möjligt få tre hästar till, – om sådana fanns hemma. Efter 12 km voro hästarna vid framkomsten till plogskiftet svettiga och uttröttade. Den körningen var inte så värst åtråvärd: 1,50 för häst och karl – som byalaget själva fick betala.

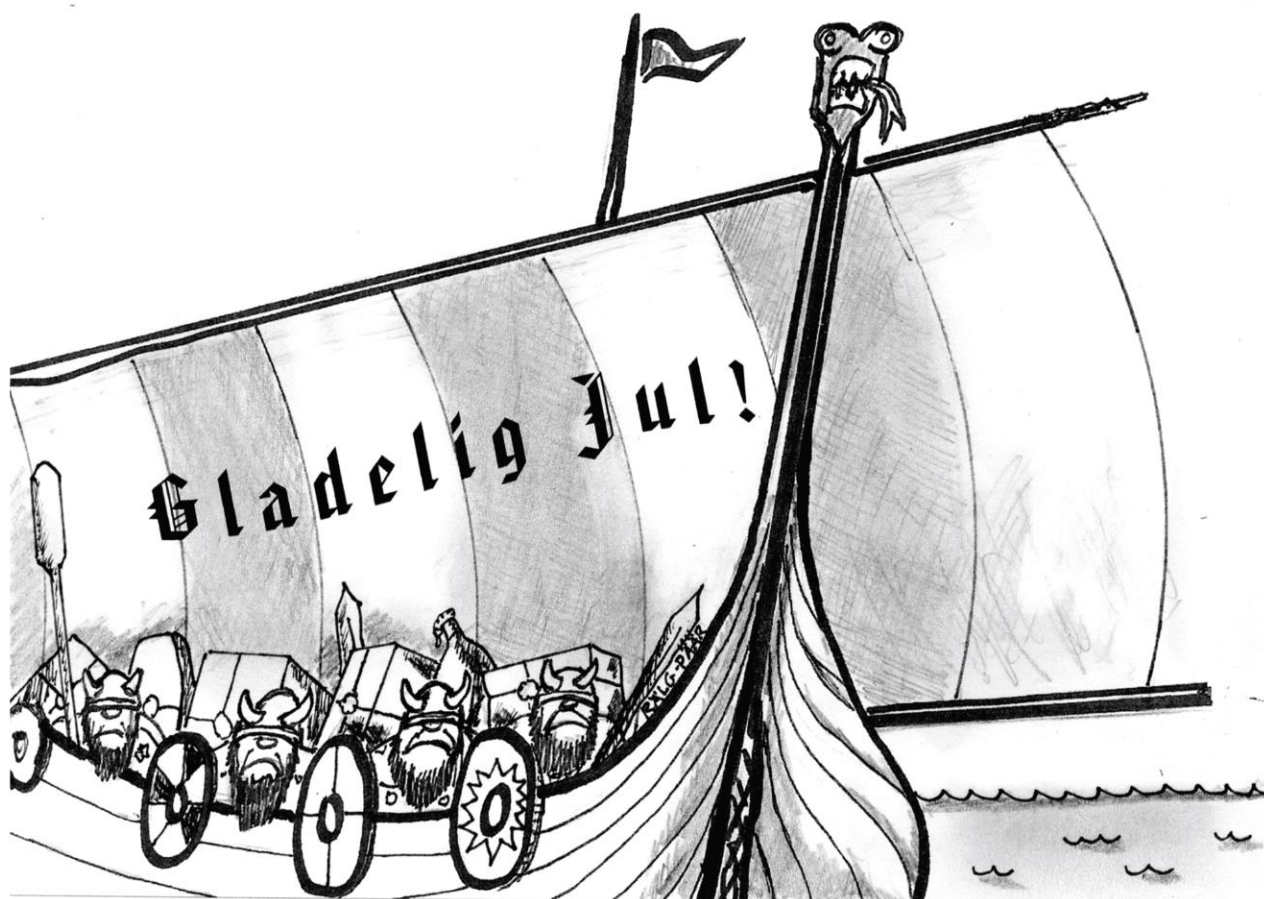
Färdvägarna skulle för min egen del [omkring åren 1892–93] bli kolkörning till Tappan i Grangärde. Körkvarter var tingat i Gäns-Näset. Dagsresan därifrån till Tappan blev 3,5 mil, andra dagsresan hem till byn nära 4 mil, tredje etappen till kolfallet och åter var nära 2 mil varav en del egen väghållning. För utrustning till en sådan fleradagarsresa togs den ofta 100-åriga 'spann' fram; ett ellipsformat matsäcksskrin järnbeslaget runt kanterna, försett med gångjärn och ett bastant 'knipkäftlås'. [här berättas mera om matsäck, klädsel och annan utrustning]. På detta sätt gick kolkörningen i skyttelgång vintern igenom. Hemmakvällarna voro lätt räknade, nöjeshelgerna likaså.

Vid vårt kvarter – Minka-Petter på Gänsnäset, fanns en rymlig stuga och ett regällt färdstall för 12–15 hästar. /.../ Inne i stugan var ett enda myller av 'gubbar' med väskor och matsäcksskrin. Vid 7-tiden gingo alla ut i stallen, såg om sina hästar och gav 'natfor'. Så kom säckarna och storpälsarna in, och vi kransade oss kring den stora spisen så tätt som möjligt. Extra gäster och senkomlingar fick slå till på tvären utanför storpälsringen. Endast skor och rock eller päls kom av, skorna hängdes under spiskupan, för event. behövlig tork. Snart hade kolkörarna börjat dra timmerstockar och så var det lugnt till 5-tiden. Då bar stamgästerna ut sina säckar till stallen, de andra ut på fordonet. Hästarna vattnades och fick sitt morgonmål.

Hushållerskan hade kommit ut ur sin kammare och var redan i farten med den stora kaffepannan. En å två koppar kaffe och en 10-öres vetelimpa var forbondens vanliga ottemål. Inga 'småbullar', ty det gällde att locka och hålla gäster. /.../ Härifrån voro vi fem kolbönder i sällskap till Tappan, därav två hemifrån vår by. Kolmottgaren kunde sin sak att bedöma kolskrindornas innehåll. Inte bara på skindans volym och form, utan fastmer på körarens mer eller mindre lugna eller nervösa uppträdande. Kolskrindorna hade de senaste åren 'lagts ut' spec. i sidled, för att bättre 'bära upp' lasten. /.../

På förvintern hade vi ett starkt töväder och sjöarna 'stöpte opp', och vägbanorna blev snart sönderkörda. Då var det mindre roligt att vara kolkörare, ty enligt gällande ordning, skulle dessa köra ur vägen för de tyngre järn och malmåken. När sedan stöpet frusit till hade vi det härligaste isföre /.../ När vi 'lättinga' (tomma) foro tillbaka, insvept i storpäls och tronande på hösäcken, kände jag mig som prins av Kolidoningen: en giljarfärd med klingande bjällerspel. Över min mantel strödde osynliga tärnor dunlätta glittrande konfetti. I sådana avkopplingsstunder löpte fantasien med fria tyglar.

Lars Ljungberg

Våra förfäder Vikingarna
fick under stora vedermödor hämta sin julmat
och sina julklappar med båt från fjärran län-
der, nu finns vi.....

Välkommen !!!

NÅS SERVICECENTER
TEL. 0281-302 19

Se också vår möbelutställning!

Ur ett gammalt fotoalbum

Jag sitter och tittar i ett gammalt fotoalbum som en gång tillhörde min pappa, Esbjörs Nils Larsson, Orsala. Många kända, kära ansikten blickar emot mig. De flesta är sedan länge sedan borta. Här finns också många bilder av för mig helt okända personer, som en gång stod min pappa nära på något sätt, genom föreningslivet, fritiden, militärtjänsten, jakten, fisket och arbetet i skogen som skogsförman. Bilder från ett helt liv – för så länge sedan och ändå så nära.

Esbjörs Nils i segelbåten

I Bysjön fanns i slutet av 30-talet och början av 40-talet två segelbåtar. Min pappa ägde den ena. Han hade själv byggt den. Den andra ägdes av en Hoffman. Vem det var vet jag inte. Det finns flera härliga bilder från sjön. Ibland tog vinden i riktigt ordentligt. På fotot till vänster har båten sakta glidit in mot land för ett strandhugg. Under kriget togs båten upp på land, och den kom av någon anledning aldrig i sjön igen. När jag var liten lekte vi barn i båten. Det var en rolig lekplats och vi gjorde många spännande resor med hjälp av fantasins vindar.

På 40-talet var det vanligt att man ägnade sig åt pälsuppfödning. Pappa hade nutrior. På fotot nedan syns pappa vid burarna som var placerade i bäcken.

Min pappa var den snällaste och vänligaste människa man kan tänka sig. Han var den bästa pappan i världen. Han gick bort alldeles för tidigt.

I år skulle min pappa, Esbjörs Nils Larsson eller "Gummas" Nils som han oftast kallades, ha fyllt 100 år.

Esbjörs Christina Warg f. Larsson

Esbjörs Nils vid nutriaburarna i Vössla

Bild från skolan i Närsjö. Lärare: Marit Liljegren (1927-1936).

Fr.v. Bång Lars, Olle Öppi gårn, Esbjörs Nils längst. Flickorna fr.v. Lissjanis Astrid Öppi gårn, Anna Neri gårn, Ester Olsson som sedan hade pensionatet, Karin Schedin.

Dala-Gripen & Dala-Fästet

- finns i gripande många modeller

- Entreprenad
- Sten/Sorterings
- Timmer & Risgripar 0,08-0,42 m²

SITRIGHT
— NUMMER ETT I SKOGEN —

Tel: 0281-300 30
Fax: 0281-59 51 07
www.sit-right.se

Grönbergs AB
VÄG · MARK · MASKIN

Ronny Grönbergs
073-054 14 35

Sveden 19
780 53 NÅS

gronbergs.se

Hjulbäcks Ved o Flis
Entreprenad

Tel 070-568 90 97

KATRINAS GÅRD NÅS

Potatis, skog.
TEL 0281-30 102

MED VÅRA LADDA-
RE, GÅR

...VI UTVECKLAR
OCH TILLVERKAR
BATTERILADDARE
FÖR STÄDMASKINER
OCH RULLSTOLAR...

Telefon 0281-30400
Fax 0281-30666

Gabriel Jonssons föredrag i juni 1940, Nederborgs folkskola

Den svenska folkskolans utveckling under de 100 år, som snart förflutit, sedan den första folkskolestadgan kom till, har i den föregående talarens anförande fått en allsidig och uttömmande behandling. När jag vid detta jubileum anmodats att utöver detta säga något om speciellt Nås skolförhållanden, har jag fattat som min uppgift att berätta om vad urkunderna ha att förtälja om folkundervisning och skolor i vår socken före folkskolestadgans tillkomst.

Går vi tillbaka i tiden för att söka rötterna till folkundervisningen i vårt stift leda trådarna tillbaka till biskop Johannes Rudbeckius som tillträdde sitt ämbete 1618. Hans namn är väl närmast knutet till den högre undervisningen men i sin nit att främja en bättre kunskap i Kristendomens huvudsanningar fann han det bästa medlet till att nå detta mål vara en ökad läskunnighet. Att folkundervisningen kunde vara ett självändamål ingick ej i tidens tänkesätt; den skulle helt ske i katekesens anda.

Då emellertid kyrkoherden ej alltid hade tid att ägna sig åt dessa pedagogiska uppgifter anställdes i många församlingar kaplaner att biträda vid undervisningen, eller ock anlidade man prästens medhjälpare i andra bestyr, klockaren.

Rudbeckius tankar på en bättre folkundervisning upptogs i 1686 års kyrkolag, som ålade prästerna att tillse "att ungdomen lärar läsa i bok och förstå sina Kristendoms-stycken." Ingen skulle tillåtas deltaga i nattvarden, som ej kunde "göra reda för sig uti deras Kristendomsstycken". Ingen finge trolovas, som icke kan Lutheri Cathchismuser och haver begått Herrens nattvard. Prästen skulle därför föra vissa längder, s.k. katekeslängder, över sina åhörare och veta besked om deras framsteg. Åhörarna delades efter sin kunskap i tre olika grupper. Den första omfattade dem, som kunde utantill läsa upp textorden i Luthers lilla katekes, den andra dem, som kunde Luthers förklaring "Vad är det?", den tredje dem som dessutom kunde fatta och förstå spörsmålen samt känna till skriftens språk "på vilket vår tro sig grundar". Rudbeckius om besörjde själv en enkel och praktisk katekes "Enfaldiga spörsmål", som fick stor spridning här i stiftet och i många stugor blev den första abc-boken.

Genom bibelförklaringar, katekesutläggningar och förhör sökte prästerna bibringa folket erforderlig kunskap och kontrollera densamma. Före högmässan anställdes katekesförhör med ett skriftlag eller en rote i taget och genom hot om kraftiga böter sörjde man för att folket kom till kyrkan. För kunskapernas befastande och kontroll ålades prästerna regelbundna husbesök, de s.k. skriftresorna, redan tidigt under 1600-talet.

Den kunskap som på detta sätt påtvangs menige man, blev väl ofta endast ett mekaniskt återgivande av ilärda sanningar men kyrkomännens månhet om att varje svensk skulle besitta kunskap i läsning – i någon mån även skrivning – innebar en folkuppfostrande strävan, som banade väg för den följande utvecklingen.

1686 års kyrkolag föreskrev att klockare skulle finnas i socknarna, dugtiga att undervisa ungdomen. Detta innebar ej, att klockaren var skyldig hålla skola för socknens barn. Han skulle endast vara skyldig meddela undervisning, om någon anlidade honom. Det var ytterst föräldrarna, som hade ansvaret för att barnen inte växte upp i okunnighet. Kunde inte barnen svara på husförhören, föll skammen på föräldrarna.

Nu fanns det inom Nås ingen klockare, till vilken de kunde skicka barnen för undervisning. Inte heller inom de andra socknarna, Floda, Järna och Äppelbo, som tillhörde det s.k. Yttre Gäldet. Allmogen i detta gäld anhöllo därför 1686 hos Carl XI att från kyrkohärbärgen erhålla någon spannmål till underhåll för en person, som skulle kunna betjäna dem med

undervisningen av deras barn. Konungen beviljade 20 tunnor säd årligen och utnämnde till pedagog Johannes Erics Svedonius, som blev Nås förste skolmästare 1687. Redan 1689 efterträdde han av Mattias Källström.

Meningen var nu att denna skola, som sålunda inrättades i Nås, skulle betjäna ungdomen i hela Yttre Gäldet. Det säger sig självt, att det dock skulle stöta på svåra för att icke säga oöverstigliga hinder för allmogen i Järna, Floda, Äppelbo och den dåvarande Finnmarken, som omfattade hela nuvarande Säfsen, att sända sina barn till skolan i Nås som därför så gott som fullständigt blev en socknens egen skola. Från denna leder Nås folkskola sina anor och kan i dag fira ej blott ett hundraårs utan ett tvåhundraftioårsjubileum.

Av Katekeslängderna framgår att denna skolas tillkomst medförde att läskunnigheten blev total och att kristendoms-kunskapen fick ett kraftigt uppsving. Skrivkonsten var det sämre beställt med även om en och annan av bönderna snart börjar kunna skriva sitt namn och tota till enklare brev och inlagor. När någon kommer så långt, att han t.o.m. studerar latin, är det verkligen fråga om prästens eller pedagogens eller släktingars barn. Men även Öst Olof Halvarsson i Skansbacken läste latin, kallade sig Olaus Halvardi och blev så småningom nämndeman tack vare sina lärdomsförtjänster.

Det var ingen avundsvärt lott att vara *rector scholae nasensis*, som skolprästen ibland kallas. De tjugo tunnorna spannmål ur gäldets kyrkhärbren utgjordes av havre och blandsäd, ofta frostsklad, och även om lönen senare ökades till det dubbla, levde de flesta pedagogerna här ett liv i fattigdom och nöd. Härtill kom, att sockenborna voro föga benägna att ställa erforderligt husrum till förfogande. Nåsborna ansågo, att de ej ensamma hade skyldighet att bygga skolhus, så framt de övriga socknarna i gäldet skulle ha rätt att sända sina barn till Nås skola och skolprästen njöt sin lön ur Nås kyrkohärbärg. Slutligen överenskomma de stridande parterna, att Nås skulle bygga "desse huus såsom dhe nödigaste, men intet mehra, neml. Stugu, Kammar, Bod och Kiällare" mot det, att pedagogens lönespannmål skulle utgå även av de andra socknarnas kyrkhärbren.

Nödåren i slutet av 1700-talet medförde emellertid uppskov med skolbygget och trots landshövdingens förstärkande till församlingen 1728 och 1738 att börja arbetet – landshövdingen medsände för säkerhets skull egenhändig ritning – dröjde det ända till 1747, innan skolan äntligen byggdes. Som skoltomt var påtänkt den intill skoltäppan liggande Högholn – nuvarande Hjärpholn – dit även timmer framkördes på vårvintern 1746. Men på grund av befarade svårigheter att vintertid hålla väg öppen till denna plats från allmänna vägen, beslöts äntligen att lägga skolan på den gamla Kaplansgårdens plats mellan Borg och prästhagen, ungefär där den nuvarande skolan står. Under de 60 år Nås pedagogi då redan pågått, hade den fått reda sig med hyrda lokaler, än här, än där, i någon gård som händelsevis stod tom. Ibland var bostaden sådan, att taket inifrån måste stöttas för att det ej skulle ramla ned över barn och lärare. Även den nya skolan var ett fuskverk.

Måhända var detta en av orsakerna till att Herr kyrkoherden välärvörddige och höglärde Johan Funck inför häradsrätten klagade, att ganska få här i Nås församling hålla sine barn i Sockneskolan utan dels igenom så kallade Byscholemästare dels och sjelfa lära dem bolstäfwerne samt läsa in och utan bok, ehuru olärde och oskicklige the thertill äro, hwaraf ej annat kunde förmodas än en mer och mer tiltagande okunnighet i Christendomen samt grofhet och gudlöshet i lefwerne. Att nå och uppnå Herr kyrkoherdens begäran pröfvade Häradsrätten skälighet thet skola av Allmogen alla föräldrar åtminstone the, som icke äro för mycket afsides boende, vid 5 daler silvermynt vite nu genast och ofördröjligen sine barn till sokneskolan här vid kyrkan insända, och sålunda ingalunda försumma det goda tillfälle, samt äga Öfwerheten them förunt att få sine Barn underwiste i salighetsläran, dän som grundades til all timelig och ewig sällhet, och dessutom vid stort ansvar inför Gud them åligger.”

Men det fanns många anledningar till att skolan ej kunde utnyttjas så, som den förtjänat. De långa avstånden och de dåliga vägarna ställde krav på barnens utrustning, som föräldrarna ofta hade svårt att tillgodose. Födan var knapp och litet fanns att lägga i matsäcken. Tidigt behövdes också de ungas hjälp i den ofta bittra kampen för tillvaron. Skolgången blev därför ojämn och fick ersättas med den torftiga undervisning som byskolmästare kunde meddela.

Dessa skolmästare voro af skiftande slag. En avskedad soldat, eller en änka, som genom sina rappa svar på kyrkoherdens frågor under husförhöret fått sina bybors förtroende och kunde ställa sin stuga till förfogande som skolrum. Om Olof Svensson i Skansbacken hette det i tacksägelsen efter honom att ”då han blivit gammal och icke orkade arbeta, sattes han att undervisa barn.” Att undervisning icke är ett arbete är en djupt rotad föreställning. [GJ var lektor i matematik i Sthlm. red anm].

Emellertid skulle det bli dessa byskolmästare, som förmedlade övergången mellan den nya och gamla skolan inom vår bygd. När skolmästaren Eric Hjerpe dog 1810 upphörde efter ansökan på pedagogien i Nås, som varit gemensam för alla socknarna, och pedagogens lön anslogs till avlöning av bylärare.

Muncktell, utgivaren av Västerås stifts herdaminne, uttalar på tal om pedagogiens upphörande sin förhoppning om att skolan skall återupptagas i bättre skick. Denna förhoppning har gått i uppfyllelse. Den nya skolan blev 1842 års folkskola.

Det dröjde emellertid nära tio år efter stadgans tillkomst, innan den nya skolan kunde komma ordentligt igång. Allting skulle ju byggas upp från början och sådant tar tid, helst då resurserna äro små. Efter många uppskov kunde kyrkskolan i Nås 1850 sätta igång under ledning av en bygdens egen son, Falk Olof Olsson, som efter tre terminers kurs vid Västerås seminarium utsågs till förste ordinarie folkskollärare. Han är en typisk representant för de lärare, som med frejdigt mod grepo sig an med uppgiften att lägga grunden till det verk, som vi i dag fira. Visst var bristerna i utbildningen av dessa första lärare många och påtagliga men de ersattes med ett praktiskt sinne och en hängivenhet för uppgiften, som gjorde att folkskolan icke endast kunde bestå den första tidens hård påfrestningar utan tillvinna sig ett förtroende som ingen i dag sätter i fråga.

*

Skolor i Nås

Uppgifterna nedan är sammanställda av folkskollärare / rektor Tore Hummel, verksam vid Nederborgs skola 1952-1980. År 1891 bodde det 3194 personer i Nås varav 531 skolbarn. År 1972 var det 82 barn i skolan i åk 1-6 i Nås socken.

Nederborgs skola, 1850 – nya lokaler byggda 1994.

Mellanborgs skola, 1902 – vt 1963.

Hjulbäcks skola, 1866 – 1956.

Hedens skola, 1869 – 1957.

Skansbackens skola, 1887 – våren 1947 brinner skolan ner och dras in 1949.

Lindesnäs. Folkskola, 1852– 1970. **Småskola**, 1873– 1972.

Storfallet och Laxtjärnsfallet, 1909 – 1946.

Mindre fast folkskola i **Flatberget** 1901 – 1914. Ändrades 1914 till ”flyttande mindre Folkskola” mellan **Flatberget-Diger-liden**, **Flatsjöfallet-Digerliden**.

Flatberget (**Nilsudden**) 1917 – 1942.

Digerliden 1917 – 1923 eleverna till Sigfridstorp.

Sigfridstorp, 1923 – 1948.

Kölaråsen, 1901 – 1940.

Närsen ibland till Kölaråsen, 1863 – 1938.

Utbyberget, 1844(?) 1863 – 1869.

Håfberget, 1868 – 1951.

Orsala-Närsjö skola, 1863 – 1913. Folkskola, 1913 – 1940.

1971 upphör Nås skoldistrikt

Utdrag ur äldre protokoll från skolrådet resp. skolstyrelsen i Nås:

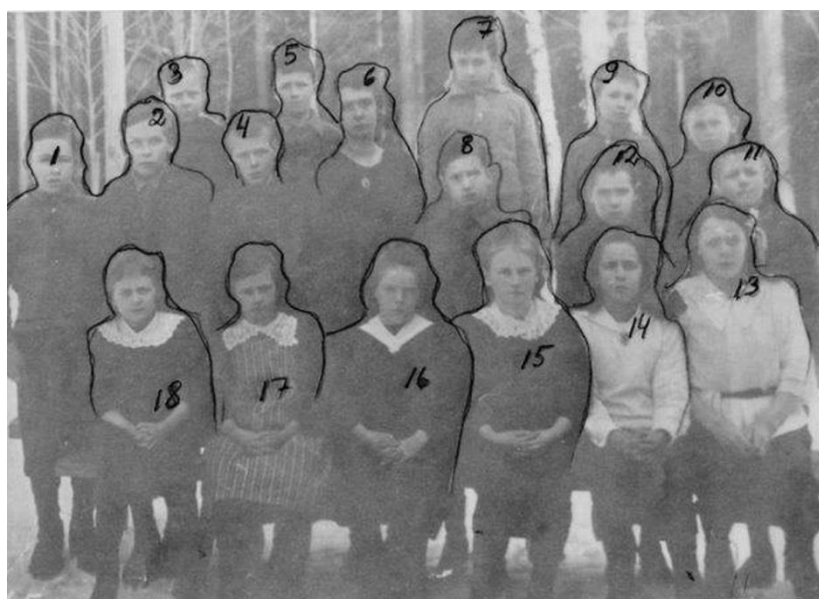
1878, sept. Skolrådet har bekymmer för lärare och lärarinnor: Alla lärare och lärarinnor böra beflita sig om en sådan vandel, att de kunna vara skolbarnen till föresyn därutinnan. Alltså väntar sig skolrådet av dem, att det av så många bland ungdomen utövade nattspringandet med ty åtföljande oskicklighet ej må komma i fråga hos dem, som skola utöva det viktiga barnalärandekallet. Dessa böra därjämte tillsägas, att icke löpa efter s.k. kolportörer varav alstras mer eller mindre olust och oduglighet att sköta det kall, som är dem ombetrott.

1880, 6 sept. Då det numera icke är utan exempel, att det bland nutidens småskollärare insmyger sig åtskilligt ogräs och sekteristiska rörelser, ansågs nödigt att lärare eller lärarinnor antingen avstå från villfarande läror och hylla den gamla erkända kyrkoläran eller ock att de avgå från sin innehavandes tjänst, om de vilja stanna kvar i de villfarande läroarna.---

1894, 39 sept. Beslöts om föräldramöte p.g.a. att ungdomen under söndagsnätterna och annars visat ett sådant uppförande, att det på något sätt bör stävjas. Flera talare framhöll, att orsaken ligger hos Frälsningsarméns verksamhet och i slappheten hos vederbörande polismyndighet.

Nilsuddens skola. Vi tror att fotot är (kan vara) från höstterminen 1924. Barnen på fotot kommer från Jordbärsfallet, Flatbyn, Flatsjöfallet, Flatberget, Okkoberget, Villosberg, Karingberget, Stentjärnsberget och Flatfäbodarna. Barnens födelseår är mellan 1912 – 1917.

- 1 Robert Håkansson,
- 2 Gottfrid Larsson,
- 3 Hilding Bergkvist,
- 4 Valter Hübbert (Lången),
- 5 Verner Hübbert,
- 6 Maria Olsson,
- 7 Klas Larsson,
- 8 Gunnar Hübbert,
- 9 Ivan Larsson,
- 10 Hilmer Larsson,
- 11 Verner Hübbert (Kalles Verner),
- 12 Nisse Pettersson (buss Nisse),
- 13 Signe Hübbert, 1
- 4 Maja Pettersson,
- 15 Inez Larsson,
- 16 Ingegerd Hübbert, dotter till Johan Hübbert,
- 17 Judith Larsson dotter till Gustaf Hübbert,
- 18 Dagny Hübbert.

Roland Axelsson

Ur Tidning för Falu län och stad ((1838–1925) den 30 oktober 1915: NÅS

Vid kyrkostämma i Nås sönd. den 24 D:s godkändes utgifts- och inkomstförslaget för kyrkan under 1916, liksom statförslaget för skolan och barnavårdsnämnden. Beslut om införande af elektriskt ljus i kyrkan uppsköts i väntan på utredning och kostnadsförslag, men det i utgiftsstaten beslutna anslaget för ändamålet skulle tillsvidare reserveras. Kyrkoherde Lindoffs hemställan om rättighet att få inleda elektrisk belysning i prästgården vann stämmans bifall. En begäran om förhöjning af arvodet för slöjd-undervisningen vid folkskolan bifölls, och skulle anslaget för den manliga slöjden utgå med 100 kr och kvinnliga med 50 kr per år. Förfrågan om kommunens upplåtande af lokal till läkarebostad afgjordes så, att anbudet om att öfre våningen av sockenstugan till nämnda ändamål accepterades oc finge lägenheten tagas i användning så fort nödiga reparationer hunnit afslutas.

Ordinarie kommunstämma hölls samma dag. Förslag till utgifts- och inkomststat för år 1916 föredrogs och godkändes i sin helhet. Till ombud vid mantalsskrivningen valdes kommunalnämndsordf. And. Larsson, fjärdingsman Halvar Andersson, Heden, och do. O. Vester, Västerfallet; suppleanter hrr Busk Erik Olsson i Hjulbäck och J. Becker i Fagerberget. Nås föreläsningsförening erhöill kommunalt anslag på 400 kr.

Lite om problemen vid Mellanborgs skola

När jag började småskolan i Mellanborg gick vägen mellan skolans uthus och Håkas Erkäs uthus. De stod så nära varandra att det var svårt att snöploga på vintern.

Torsten Eirydh berättade att kommunen fått klagomål på att det var smalt mellan uthusen. Kommunen kunde naturligtvis inte tänka sig att flytta sitt uthus som var ganska nybyggt, medan Håkas Erkäs – ladan var byggd i början på 1800-talet – skulle flyttas. Kommunen skickade dit landsfiskal Root och Torstens far Erik för att prata om problemet. De kom efter långa överläggningar fram till att problemet kunde lösas på så sätt att takutsprånget på skolans uthus kunde kortas i hörnet – då skulle det gå bra. Håkas Erkä berättade att han haft besök angående en ny vägsträckning, och att hans boningshus måste flyttas några meter in på gården för att de skulle kunna bygga en ny kurva på vägen. Håkas Erkä berättade vidare att ”hä va ta mä fan dummäst parson je a sitt, att han kun ta mä fan int abesede en gång. – Det blir fin kurva det här, sa an. – Då sa je a an, du få kurv dä i assôlä. Han pekä söder ôm husä ner tä bäcklandä ô vill je skull flytt dit. Män je tal ôm att hôt je än flyttä sô int flytt je ti älva.

Om ni åker nederborgsvägen så kan ni än i dag se att hörnet på taket på uthuset är snedskuret och om ni åker på vägen en vår då ser ni att älven står högt där nere dit de ville att Håkas Erkä skulle flytta sina hus.

Pej och Torsten Ejrydh

**HJULBÄCKS
BYGG HB.**
TEL. 0281-30172
070-3553349

**BIL & MASKIN I
DALA-JÄRNA AB**
TEL. 0281-595700

Pris-Kurant från Nås Tobaksfabriks Aktiebolag, Falun

<i>Vid fabrikerna i Falun och Nås tillverkas utmärkt god</i> s. k. Norsk rulltobak, fullv. i 1/1, 1/2- & 1/4-rullar pr 1/1-rulle ..... Kr. 1,- lättv. i 1/1, 1/2- & 1/4-rullar pr 1/1-rulle ..... » 0,78 Negrohead, prima i lädor om 8 kg. à 72 flätor, pr kg. .... » 2,40 Dito, prima, i kaggar om ca 20 kg. à 72 flätor, pr kg. .... » 2,35 Dito, naturel, pr kg. .... » 2,30 Sweetcent No 1, pressad, pr storrull ..... » 0,34 pr smärull ..... » 0,17 Dito No 1, naturel, pr storrull ..... » 0,34 pr smärull ..... » 0,17 Dito No 2, pressad, pr storrull ..... » 0,28 pr smärull ..... » 0,14 Dito (picanell), extra fin pr storrull ..... » 0,50 pr smärull ..... » 0,25 Cavendish, s. k. rökstäng i bitar om 100 à 200 gr., pr kg. .... » 2,40																																					
Cigarrer. <table> <tr> <th></th><th>Pris pr 1000 st.</th></tr> <tr> <td>Vicomte .....</td><td>250</td></tr> <tr> <td>Magnaten .....</td><td>200</td></tr> <tr> <td>La Mejor .....</td><td>200</td></tr> <tr> <td>Barbro .....</td><td>150</td></tr> <tr> <td>Excepcion .....</td><td>150</td></tr> <tr> <td>Siljan .....</td><td>150</td></tr> <tr> <td>Magda .....</td><td>150</td></tr> <tr> <td>Kullen .....</td><td>120</td></tr> <tr> <td>Margit .....</td><td>120</td></tr> <tr> <td>Lea .....</td><td>120</td></tr> <tr> <td>Garantia .....</td><td>120</td></tr> <tr> <td><i>Haravilla</i> .....</td><td>120</td></tr> <tr> <td>Hildur .....</td><td>100</td></tr> <tr> <td>Trion .....</td><td>100</td></tr> <tr> <td>Bella .....</td><td>100</td></tr> <tr> <td>Patriota .....</td><td>100</td></tr> <tr> <td><i>Alba</i> .....</td><td>100</td></tr> </table>			Pris pr 1000 st.	Vicomte	250	Magnaten	200	La Mejor	200	Barbro	150	Excepcion	150	Siljan	150	Magda	150	Kullen	120	Margit	120	Lea	120	Garantia	120	<i>Haravilla</i>	120	Hildur	100	Trion	100	Bella	100	Patriota	100	<i>Alba</i>	100
	Pris pr 1000 st.																																				
Vicomte	250																																				
Magnaten	200																																				
La Mejor	200																																				
Barbro	150																																				
Excepcion	150																																				
Siljan	150																																				
Magda	150																																				
Kullen	120																																				
Margit	120																																				
Lea	120																																				
Garantia	120																																				
<i>Haravilla</i>	120																																				
Hildur	100																																				
Trion	100																																				
Bella	100																																				
Patriota	100																																				
<i>Alba</i>	100																																				
Cigarrecigaretter. <table> <tr> <th></th><th>Pris pr 1000 st.</th></tr> <tr> <td>Tessan .....</td><td>80</td></tr> <tr> <td>Brita .....</td><td>80</td></tr> <tr> <td>Julia .....</td><td>80</td></tr> <tr> <td>Ssa Clara .....</td><td>60</td></tr> <tr> <td>Union .....</td><td>60</td></tr> <tr> <td><i>St. Leger</i> .....</td><td>60</td></tr> <tr> <td><i>La Bella</i> .....</td><td>60</td></tr> <tr> <td>Kronan .....</td><td>50</td></tr> <tr> <td><i>Jäntarna</i> .....</td><td>50</td></tr> <tr> <td>Havannacigaretter .....</td><td>60</td></tr> <tr> <td>El Nido .....</td><td>50</td></tr> <tr> <td>Mila .....</td><td>40</td></tr> <tr> <td><i>La Leona</i> .....</td><td>50</td></tr> <tr> <td><i>Lumina</i> .....</td><td>40</td></tr> </table>			Pris pr 1000 st.	Tessan	80	Brita	80	Julia	80	Ssa Clara	60	Union	60	<i>St. Leger</i>	60	<i>La Bella</i>	60	Kronan	50	<i>Jäntarna</i>	50	Havannacigaretter	60	El Nido	50	Mila	40	<i>La Leona</i>	50	<i>Lumina</i>	40						
	Pris pr 1000 st.																																				
Tessan	80																																				
Brita	80																																				
Julia	80																																				
Ssa Clara	60																																				
Union	60																																				
<i>St. Leger</i>	60																																				
<i>La Bella</i>	60																																				
Kronan	50																																				
<i>Jäntarna</i>	50																																				
Havannacigaretter	60																																				
El Nido	50																																				
Mila	40																																				
<i>La Leona</i>	50																																				
<i>Lumina</i>	40																																				

Litteratur om Tobaksfabriken och familjen Prag

Henningsson, Bengt, *Tennsodater och tobaksdoft*. Uppsala 2001; Prag, Svante: *Familjen Prag från Nås – en introduktion...*; Prag, Anders J, *Ligan vid Tobaksfabriken*; Granbom, Margareta, *Tobaksfabrikörer i Falun*. Falun 2002; Angelin, Erik, *Hantverkare och fabriker inom svensk tobakshantering 1686-1915*. Stockholm 1950.

Nås Tobaksfabrik och släkten Prag

Assint tobak, assint tobak, assint tobak i pipa d-åå.---
Assint tobak, assint tobak, assint tobak i pipa d-åå.---
Men när sôm vi kôm tå Nås fabrik, då få vi tobak så mittji vi vill a--a.
Men när sôm vi kôm tå Nås fabrik, då få vi tobak så mittji vi vill a--a.

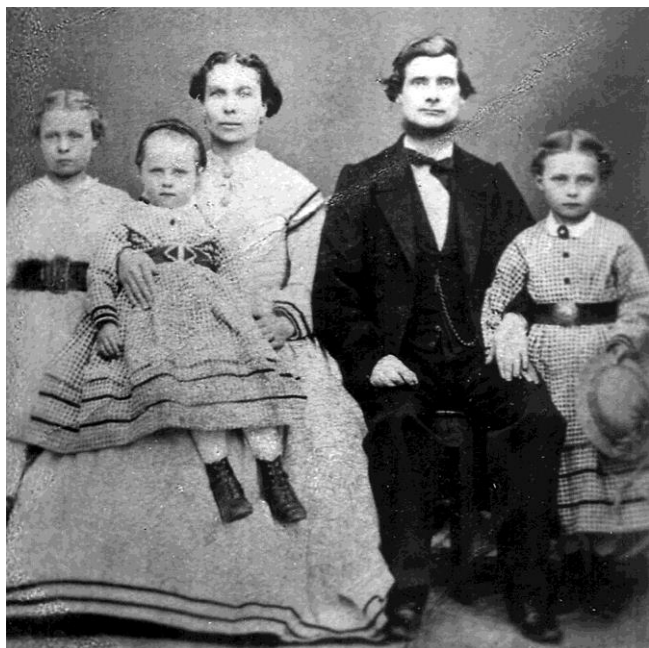
Att det en gång funnits en tobaksfabrik i Nås vet nog de flesta fortfarande – husen finns ju kvar nere vid älven strax söder om älvbron. Att verksamheten i Nås började 1860 och lades ner den 1 januari 1913 kanske inte är lika väl känt. Rationaliseringar och strukturförändringar inom tobaksframställningen bidrog till att fabriken upphörde. 1914 fattades beslut om ett statligt tobaksmonopol, och AB Svenska Tobaksmonopolet började verka 1915. Skälet för införandet av ett monopol var att staten behövde pengar, dels för att bygga ut det militära försvaret, dels som hörnsten vid införandet av svenska folkets pensionskassa. I *Nåsvargen* 15:1 fick vi stifta bekantskap med Amalie Dolch och Wilhelm Jäde vars dotter Bertha gift sig med Fritz Prag, son till Anders Gustaf Pettersson från Värmland.

Nås på 1880-talet. Den tidigare rödfärgade tobaksfabriken till höger om bron hade nu vitmålat.

År 1860 hade tobaksspinnaren Anders Gustaf Pettersson (1826–1911), senare Prag, kommit från Karlstad till Nås för att bli verkmästare för den här nystartade tobaksfabriken.

Anders Gustaf gifte sig 1861 med Eva Andersdotter som då arbetade som piga på Källeborgs gård. De hade redan en dotter Alma, och kom att få ytterligare två döttrar, Mattis och Teres.

Fr. v. Alma, Mattis, Eva, (Gubben=) Anders Gustaf Petersson / Prag samt Teres omkring 1868.

Det fjärde barnet dog vid födelsen. Eva anklagades för att ha vållat barnets död, och dömdes för detta till tre månaders fängelse. Familjen fick ytterligare två barn, Gustaf och Anders J. Kvar i Karlstad hade Anders Gustaf lämnat en son, Fritz (1857–1932), som kom till Nås i början av 1870-talet och efterträdde sin far som ansvarig för tobaksfabriken i Nås 1876. Då hade Anders Gustafs hustru Eva gått bort, och han flyttade själv till Falun. Där blev han ansvarig för en nystartad tobaksfabrik fram till 1899, då han gick i pension efter att ha drabbats av en hjärnblödning.

I Nås gifte sig Fritz med Bertha Jäde år 1888. Redan tidigare, sedan 1885, hade han en dotter, Anna, med Skräddar Karin Larsdotter, ("Skräddar-Karins stuga" låg snett emot den nu nedlagda livsmedelsaffären efter vägen till Lindesnäs). Stugan är nu riven och återuppsatt i Sälriset.

De första åren bodde Anna hos sin mor, men 1892 adopterade Fritz och Bertha lilla Anna som flyttade hem till dem. År 1898 fick Fritz och Bertha en son, Anders Rudolf, som blev den siste av Prag-släkten som föddes i Nås. Familjen flyttade till Falun 1899, och Fritz efterträdde sin far som chef för tobaksfabriken där eftersom fadern tvingats dra sig tillbaka. Han fortsatte dock att vara ansvarig för fabriken i Nås fram tills den lades ner 1913. Fritz kommenterar själv nås-fabrikens nedläggning så här:

Ja, detta var den bästa lösningen vi kunde tänka oss, ty om ej andra förhållanden inträda – förhållanden som vi nu ej på något vis kunna tänka oss, så måste Nåsfabrikens dagar vara räknade, emedan bruket av den grova rulltobaken avtager i så förfärande hög och jämn grad, att man matematiskt kan räkna ut vilket år vi hade måst sluta. (Henningsson 2001, s. 23)

Fritz pensionerades från Nås, kvarstod som rådgivare i Falun åt fabriken där och kom att ägna sina sista år åt kommunala uppdrag i Falun och som revisor. I Falun blev han bekant med Selma Lagerlöf, men mer om detta i kommande Nåsvargar.

Dåpp Inger med hjälp av Eva Drysen, barnbarn till Fritz och Bertha.

Maximilian Axelson: Vesterdalarne, dess natur, folklif och fornminnen – del 2

Efter tio dagar i Floda lämnade Maximilian Axelson socknen och begav sig alltså raskt upp till Lima och sedan vidare till Transtrand där han stannade i bortåt två veckor. Färden upp till övre Västerdalarna skedde utan närmare redogörelser för resan. Han passerade Nås på vägen och till Nås ska vi återkomma i slutet av redogörelsen.

Väl framme i Transtrand bevisar han prästgården och besöker också Sälens by, där enligt sägnen *Nils-Persgården* skulle vara den gård där Gustaf Wasa lär ha uppehållit sig innan han vände åter till Mora. Han lämnar, liksom vad gällde Floda, noggranna beskrivningar över klädedräkt, bröllops seder och andra vanor samt beskriver generöst karaktären hos Lima- och Transtrandsfolket. Även här redogör han för några sägner om, i regel mindre framgångsrika, försök att leta i gamla gravhögar efter gömda skatter, skattgrävningar som oftast skedde i närvaro av ropande spöken och gastar och liknande hårresande berättelser.

Vid en plats som benämns Resjövall, och som ligger på östra älvstranden norr om Sälén vänder Axelson åter söderut för att på vandringsvägar öster om älven ta sig ner mot Lima och Malung. På vägen hinner han med att bestiga Fänningberget (på moderna kartor Fenningberget, cirka 5 km öster om Lima kyrka) innan han efter lång vandring når Fors gästgivaregård. Hans avsikt var att stanna i Malung en eller två veckor men ändrade sina planer och fortsatte mer eller mindre omgående sin fotvandring ner mot Tyngsjö finnförsamling där han hört berättas att det skulle firas en *"märkelig folkhögtid"*. Han passerar Yttermalungs gästgivaregård varifrån han på dåliga vägar får hästskjuts ner mot Uggebo och Andersviksberg, såvitt kan bedömas längs samma vägsträckning som dagens, och når mot kvällningen Tyngsjö.

Dagen därpå, en fredag, tar han en tur ner till Uvanå bruk. *"Vägen dit var en af de sämsta man kan befara. Ty blott stycktals kunde man här skönja ett tecken till gångstig; men merendels voro stora vindfällerna att öfverstiga, djupa mossar att genomvada eller kolossala stenrös att pröfva benens styrka på"*.

Man kan, mera i förbigående, notera att Axelson ingenstans nämner om han var beväpnad på något sätt; möjligen hade förhållandena blivit något säkrare än då den unge finske studenten C. A. Gottlund färdades i samma trakter hösten 1817 d v s trettiosex år tidigare. Gottlund hade ju för sin egen säkerhets skull utrustat sig med både sabel, pistol och lodbössa. Kanske spelade också den lilla åldersskillnaden in; Gottlund var en ung student, bara tjuogoett år gammal, medan Axelson hade passerat trettio.

Efter besöket på Uvanå bruk, där han bjöds på middag av brukspatronen, återvände han till Tyngsjö för att tillsammans med brukspatronen dagen därpå övervara den s k *"Presthelgen"*. *"Då vi anlände till kapellet, var gudstjensten nyss börjad. Finnerne gingo dock ännu ogeneradt af och an på vägen och inne i den angränsande löfskogen satt en och annan jänta och gjorde sin toilett. Mycket folk var samladt både i och utom kyrkan och som hettan var odräglig stannade vi utanför. Här var det dock omöjligt att höra många af predikantens ord; ty qvinnor och män pratade högt om hvarandra, en del promenerade lifligt fram och åter mellan kapellet och de angränsande bostäderna och inne i det täta busksnåret midtför den vestra kyrkdörren gick en full gubbe och skrålade på en visa. Och när gudstjensten ändtligen var slut, såg man att en god del af kyrkfolket tagit väl mycket till bästa af Askersundsdrufornas saft, – ett oskick hvilket här just tycktes höra till saken"*.

Detta är inte första och enda gången i sin reseberättelse som Axelson skriver om superi; att det under 1800-talet konsumerades stora mängder rusdrycker på de flesta håll i Sverige har fler än en författare, bland andra Selma Lagerlöf och August Strindberg, vittnat om. (Framväxten av nykterhetsrörelsen kring förra sekelskiftet skedde ju för övrigt som en motreaktion på det omåttliga supandet).

Från Tyngsjö gick färden snabbt ner till Liljendals bruk i Rämens socken på värmlandssidan. Både bruket och socknen får en kort beskrivning i Axelsons bok; han vänder dock efter ett par dagar åter till Tyngsjö och tar sig därefter vidare upp mot Äppelbo finnmark. Det var nu ganska långt lidet på hösten, vintern var i antågande, och snöslask överraskade honom på vägen norrut. Han nådde först Skärfjället (nuvarande Skärfjällen) och gick sedan vidare mot finntorpet Lakåberg *"dit jag efter en half mils vandring i snö och vatten redan tidigt på eftermiddagen ankom"* för att slutligen samma dag nå fram till Nybofjällets finngård. På liknande sätt som tidigare C. A. Gottlund gjort, men dock inte så ingående, redogör Axelson för de strapatser, inklusive minst två mordförsök, som finnen Per Hackran (av släkten Hakkarinen) hade fått utstå då denne etablerade sitt nybygge vid sjön Nain på Malungs finnmark. *"Det blef en högst ruskig natt; vinden tjöt envist i knutarne, och på de små fönsterrutorna slog regnet rätt eftertryckliga slag. Jag låg härunder länge vaken och tänkte på de forna mordgerningarne i denna röfvarekula; och hade jag icke sett de nuvarande invånarnes fredliga fysionomier, hade jag måhända vid detta tillfälle haft svårt att lugnt hängifva mig åt sömnen"*.

Från Nybofjäll gick nu resan mot nordväst på stigar söder om sjön Kvien upp till Avradsberg på Malungs finnmark. Alla de som någon gång besökt den välkände spelmannen Lejsme Pers bostad i Rihimäki inte långt från Avradsberg vet vilka milsvida skogsmarker som breder ut sig söder och sydväst om Malung ner mot värmlandsgränsen. Dessa ofantliga skogsområden var mestadels väglösa, men vandringsstigar fanns vanligtvis och från Avradsberg gick en enkel vandrings- och kärrväg till den cirka fem kilometer bort belägna byn Brunnberg innanför värmlandsgränsen.

Finnbygderna, dess befolkning och historia får nu en mycket ingående beskrivning. En hel del av vad Axelson återger återfinns också hos C. A. Gottlund, bl a en uppräknings av namnen på de tidiga finnsläakterna och de tidigaste bosättningsarna. Ett antal omtalade inbyggare, bland dem *"Vild-Havvonen"*, anklagad för ett antal illgärningar, nämns vid namn. Det är vidare uppenbart att det så sent som vid mitten av 1800-talet ännu fanns lämningar efter svedjebruk. Axelson nämner flera gånger att han vandrar över ljunghedar, ett tecken på svedjande där den seglivade ljungen efter återkommande svedjebränningar tagit över.

Efter att under en och en halv månad ha genomkorsat Dalarnas södra finnmärker fick nu Axelson skjuts upp till Malungstrakten men reste raskt vidare ner mot Äppelbo där han övernattade på Stensbo kaptensboställe. Storskiftet i Äppelbo pågick under detta årtionde och storskifteslantmätarna hade enligt honom under detta år, 1853, sitt högkvarter just på Stensbo.

Axelsson är vidare sagesman för den bekanta sägnen om det tilltänkta trollbröllopet i Brudskogen och som utgör bakgrunden till bonden och författaren Herbert Grönfalls dramatisering av skådespelet *Trollbröllopet* som ges varje år på spelplatsen i Äppelbo.

"En mil v.s.v. ifrån kyrkan ligger den så kallade Brudskogen – en utmark, der Äppelbofolket har flera fäbodrar. Denna skog skall ha fått sitt namn derutaf, att en ung kulla i den blifvit af trollen fasttagen och klädd till brud – naturligtvis för något af dessa trolls egen räkning. De hade härmed hunnit så långt, att blott ena handsken fattades i bruddrägten, då någon af flickans anhöriga kom och räddade henne".

Här passar nu Axelsson på, liksom vad inledningsvis gällt Floda, att lämna en utförlig beskrivning om äppelbobrudens och -brudgummens utstyrelse och för övrigt också äppelbornas klädedräkt i största allmänhet samt deras kynne såsom författaren uppfattat det.

Axelsson omtalar också *"den afsigkomne"* äppelboprästen Uppström, vilken var gift inte mindre än sex gånger och vid sitt sista frieri, denna gång till *"enkan Lisa Berggren"*, fick bäras på ryggen av sin son för att kunna fullfölja frieriet. Oaktat änkan ifråga då var fyllda sextiosju så gav hon sitt samtycke till giftermål med den då åttioettåriga prästen Uppström.

I Järna gästas Axelsson gästgivaregården *"Munters"* som han berömmar väldeliga för sin uttalade trevnad. *"Det sågs genast att man här ej befann sig i fattig mans hus; ty rundtom väggarna paraderade en mängd blankskurade kopparkärl, och minst 70 tallrikar af hvitaste porslin kunde der räknas".*

Hos Munters trivdes Axelsson utmärkt och stannade i flera dagar. Han besökte en kväll en *"danslek"* som han beskriver ingående och gjorde också kortare utflykter till olika sevärdheter, bland annat till *"Trollkyrkan"*.

Så kommer Axelsson till sist till Nås där hans resa avslutas. Väl framme i Nås, där han tar in på Svedens gästgivargård, konstaterar han i inledningen till Nås-kapitlet att *"Denna bygd har en långt mera storartad natur än både Malung, Äppelbo och Järna; ty här ser man åter kring landskapet den sköna ram af himmelsblå berg, hvilken alltid ger en trakt ett så stort behag".*

Även om han således lovordar Nås för sin naturskönhet, så är skildringen av Nås socken storleksmässigt väsentligt mindre än de omfångsrika beskrivningarna av Floda och Lima- Transtrand och vad gäller storlek närmast jämförbar med beskrivningarna av Äppelbo och Järna.

I inledningen till beskrivningen av Nås återger han, med hänvisning till den avlidne lantmätaren Frans Daniel Craelius (1798 – 1838) som 1837 hade publicerat *"Beskrifning öfver Nås socken i Westerdals fögderi i Stora Kopparbergs län"* en sägen som *"förmäler, att det vid den s . k. Asphagen, v. s. v. ifrån nuvarande kyrkan, fordom stått en annan sådan, den man kallat Löflunds kyrka. På den plats, der denna varit belägen hafva i långliga tider kvarstått en mängs aspar, hvilka ingen fått röra. – När detta första kristna tempel här skulle uppföras, började man bygga detta vester om elfven, der nu Haga är beläget. Men hvad man dervid arbetade om dagen förstördes genast påföljande natt. Det blef då sagdt, att grundstenen borde köras fram med ett par tvillingoxar; och först när detta skedde, blef den liggande. Men man vet äfven att omtala ett annat slags försök, som blifvit gjordt att förstöra nyssnämnde byggnad, nemligen då jätten Ramund ifrån höjden af berget Klacken slungade en stor stenhäll emot kyrkan. Denna häll hann ej likväl längre än till Bysjön, der den ännu i dag, under namnet Ramshälla, är att bese. Vid byn Heden visar man äfven en stor sten, den jättar sägas ha kastat dit, och har en gård i*

nämnde by deraf erhållit namnet Storstensgården. Under ifrågavarande stenblock har man ofta anställt gräfningar, för att finna en skatt, som der tros ligga förvarad".

Axelsson återger också en *"brudrovshistoria"* från Nås, snarlik den från Brudskogen i Äppelbo, men denna gång förlagd till omgivningarna runt Klacken.

Vittnesmål från Nås om Näcken finns också nämnda; bl a skulle Näcken ha setts både vid Snöå Kvarn, där han trakterade sin fiol, och vid *"Lindqvarns squalta invid Lindesnäs"* där han i stället trilsrades med att hålla i vattenhjulet så att kvarnen stannade. *"En mäldkarl skulle nemligen här vid något tillfälle se efter vad det led med mälden men märkte dervid att kvarnen stannat. Han tittade då ner genom luckan på qvarnhuset för att se hvad som kunde hindra hjulets gång. Nedifrån vattnet såg han då tvenne ögon, så stora som ett par fullmånar. »Fan, så stora ögon du har» - utropade mjölnaren vid denna syn. Intet svar följde. Då upprepade mäldkarlen ännu en gång samma ord, men med samma påföljd som nyss. När det sålunda ej hjälpte, att komma med ord, gick mannen in i stugan, stack der en stör i eldmörjan och kom med den åter ut i qvarnen. »Har du lika stora ögon nu?» frågade han denna gång. »Ja!» svarades det från forsen. Då stack mjölnaren den glödgade stören ned genom ett hål på qvarngolfvet, der stämstången satt – och genast kom qvarnen på nytt igång".*

Axelsson rundar av Nåskapitlet med att omnämna ett antal fornfynd som gjorts; bland annat nämner han en *"hedningeyxa"* funnen vid *"Utby myror, belägna mer än en mil sydost ifrån kyrkan"*, ett antal *"spjutuddar funna mellan kyrkan och Borgbyn"* samt nere i jorden vid *"Lisspergården i Sveden rester efter en gammal väg hvilken tyckes ha gått i riktning mot kyrkan. Man har der temligen djupt ned hittat gamla furustockar samt derjemte ett klippingsmynt från Gustaf II Adolfs dagar"* varefter författaren avslutar hela reseskildringen med orden: *"Och härmed afsluta vi nu skildringen af Vesterdalsboernas sägner och seder, enär forskningarne i och för detta ändamål just inom Nås kommo att afbrytas. Det var nemligen redan så långt lidet på året, att några vidsträcktare vandringar numera svårligen kunde företagas, och dessutom manade mig andra bestyr åter till hufvudstaden".*

Skogsgården, Orsala, 2014-11-20, Arne Sundquist

***

När potatisen kom till Nås

Ur Dalarnas dombok den 1 mars 1728 vid ting i Haga

/.../ Upwijste H. Baron och Landshöfd. den Engelska jordfrukten Potatos eller jordpäron kallad, tillika med det deraf bakade brödet, som dem gafs at smaka, föreställandes allmogem hwad ogemen nytta denna örts planterande skaffa kunde, särdeles här uti orten, hwarest säden mycken kiöld och frost är underkastad, och om de icke wore nögde at taga sig sådant före. Svarades ja, och at de gierna önskade på sådant sätt få bröd, som dem fast bättre wore, än at ära Barck af trä och annan obeqwäm spijs, när säden bortfryser och misswext infaller, begiärandes derfor ödmuikeligen, det något af denne jordfrukten må dem tillsändas emot betalning, och de om planteringssättet blifwa underwijste, som dem ock lofwades

Till Granberg

En självsrådig prelat

En präst så grön och stram och stor
I västra Dalalandet bor
Regerar där med myndig ton
Och fåren är hans nådehjon.

Att höra på den prästens röst
Ej vara kan till någon tröst
Att bruka mun är dock hans kall
Och såsom Karos starkt hans skall.

Ett fattigt par med ödmjukt sinn
Som kommer till den prästen in
Sig visligt artigt skicka må
Och bocka djupt och stå på tå.

Det är jag som läser skriftens ord
Och skriftar upp min hjord

Det är jag som övar kyrkotukt
Det är jag som skall på Er ta bukt.

Stå syndare på gången där
Och träd ej altarringen när
Ej brud må bära krona
Ej heller orgeln mer skal tona.

Förskräckta så det folket står
Vad är det som åt prästen går
Det är bestämt nånting på tok
Säj, är han riktigt riktigt klok?

Sån där fason går mer ej an
Tag skeden präst i vacker hand
Er dom sen kommer nog förvisst
En vacker dag adjö med prästen.

Ur Dalpilen 1913-10-07

Prosten Nils Granberg

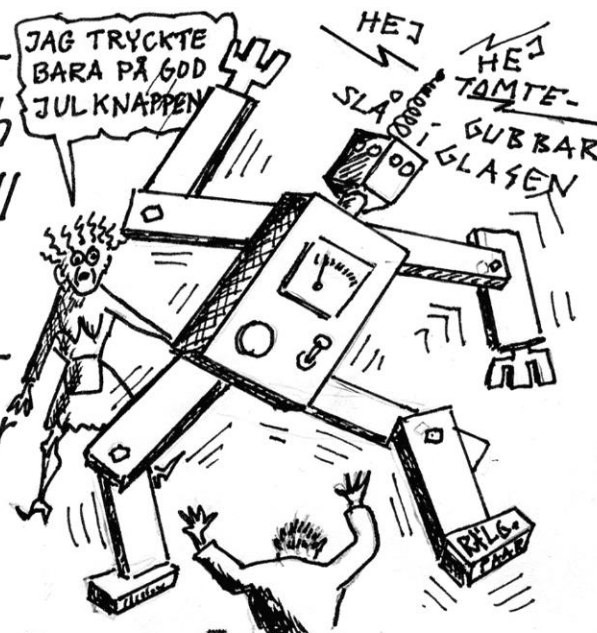
Kyrkoherden i Nås församling, prosten Nils Granberg afled den 1 d:s efter en längre tids sjukdom 73 år gammal, närmast sörjd af maka och barn. G. var född i Skåne, prästvigdes 1868 och blef 1882 kyrkoherde i Nås, där han således verkade i öfver 30 år. Den stora insats, som prosten Granberg gjort i Nås för skolväsendets utveckling, torde alla erkänna. Såsom skåning förblef prästen G. i många afseenden en främling för Nåsborna, men de som mött honom med förtroende och lärt känna honom närmare skola dock bevara ett ljusst minne af honom.

Josefs Olof Olsson och Gärds Kertin Persdotter gifter sig år 1894. Prosten Granberg nr 2 från höger

Svetslego är en underleverantör av bearbetade och svetsade komponenter till verkstadsindustrin.

Vi är gärna med från konstruktionsstadiet och delar med oss av vår erfarenhet.

svetslego

Industrihuset Grönalid Vansbro Tel: 0281 - 75795

Hemsida: www.svetslego.se

- Badrumsinredning
- Spik & Skruvsortiment
- Uthyrning av mattvätt
te.x. till bilklädsel, möbler
& heltäckningsmattor

Allt under samma tak

Butik med kvalitetsprodukter inom

Färg, tapeter, golv, kakel & klinkers

Vi utför även arbeten inom

Målning inom & utomhus

Tapetsering

Mattläggning

Slipning av golv & trappor

Plattsättning

Murning

Våtrumsarbeten

Kom ihåg rotavdraget

färg golv & inredning

Tel 0281-596040 Öppettider Mån-Fre 10:00-18:00 Lör 10:00-13:00

MÅLERIFÖRETAGARNA

Nåsträket i Nås och Jerusalem – vardag, fest och bröllop

Temat för utställningen sommaren 2015 med anknytning till nåsträket var *Nåsträket i Nås och Jerusalem – vardag, fest och bröllop*. Det aktuella tidsspannet var alltså ca 1880 till 1930. Vi granskade foton både från Nås och Jerusalem från den aktuella tiden, och med utgångspunkt från hur människorna på bilderna var klädda kunde vi låna ihop likadana eller snarlika plagg. Vi kompletterade vissa uppgifter om t ex brudklädseln med äldre beskrivningar av förhållandena i Nås gjorda av tidiga resenärer i forskningens tjänst som Craelius och Linné. Vårt utvidgade bröllopstema var inspirerat av sommarens bröllop då en dalkulla blev prinsessa.

Bröllop

Alltsedan kolonins grundande i Jerusalem 1881 hade det viktigaste kravet för medlemskap varit att övervinna köttets lust, ”att förneka köttet och alla dess verk”. Mrs Spafford utsåg sk ”watchmen” som skulle övervaka och rapportera ungdomarnas förhållanden. Först när dottern Bertha Spafford hade ’gått stadigt’ under flera år, fick modern lägligt nog en ny uppenbarelse som påbjöd att äktenskap skulle återinföras. Alla hälsade detta med lättnad och lyckönskade ärligt det första brudparet. Första svenska bröllopet i kolonin hölls den 21 februari 1908 mellan Tipers Kerstin och amerikanen Clarence Levy. Brudparet var klädda efter tidens mode – bruden bar vit klänning och brudgummen mörk kostym.

I Nås var man fortfarande klädd traditionellt. Margareta Jonth har genom sin tidigare forskning lyckats rekonstruera en ”sannolik” brudräkt från senare delen av 1700-talet, till vänster i bilden. Bruden bar sannolikt Nås brudkrona från 1674. Redan i början av 1800-talet vet vi att denna brudräkt blivit ”omoden” vilket framgår av protokoll från Nås sockenstämma 1811 som ville förbjuda den ”hyrda brudskuden” och begränsa antalet dagar som man fick hålla bröllopsfest. År 1826 gav sockenstämman upp (se protokollen nästa sida), och F.D. Craelius som besökte Nås skrev år 1837:

”Wid bröllop är bruden klädd, såsom wanligt i andra Socknar, med krona och en oräknelig mängd glasperlor, hwilka de, likasom wildarne, mycket älska. En swart siderkjortel, som för tillfället och högtiden till prydnad tillsläppes af någon ståndsperson, gör ett bedröfvligt figuré mot de röda strumporna och becksömsskorna. Brudgummen brukar då hwita strumpor, ehuru blå äro de wanligaste. För öfrigt är han ej mera utmärkt, än genom en hop band, som i en kluns (brudtuppa kallad) sitta fastnaglad i nacken på honom”.

Nåsträket i Jerusalem

Vi har en handfull källor till bruket av nåsträket när man väl var framme i Jerusalem. I ett brev (före 1898-10-31), hem till Nås skrev Carin Lind (dvs. Möckelind Eriks hustru), ”det är idag den 21 Feb. det är bra kalt och regnar litet, när solen är borta och det blåser, så käns vinden så genomträngande och bitande, så nog får vi begagna våra vinterkläder, vi äro icke skinerade med våra kläder. utan hemma i huset så går vi Nås klädda, utom det att vi gjord kjortlarna längre, mest hvarenda syster har en Nåskjortel och äfven barnen, utanpå.” Selma Lagerlöf besökte kolonien våren 1900 för att samla material till sin kommande roman ”Jerusalem” och tog ett kort med sin nyinköpta kamera från Kairo.

Nåsgummorna i Jerusalem står uppställda utanför stora huset. Från vänster troligen Gästgivar Mats hustru Liss Brita Sophie Elkan, Selma Lagerlöfs följeslagerska i hatt Hemmings Katrin ...?... Josefs Brita i ljus förkläde Anna Ersdotter Hjerpe (mor till Liss Brita) i mörkrandigt förkläde. De övriga är inte identifierade.

Det finns även bevarat ett par bilder på traditionellt klädda ungdomar. Någon gång omkring år 1898 har tolv ungdomar i kolonin klätt sig i allmogekläder från olika socknar, sju av dem i plagg från Nås och blivit fotograferade. Se bild nästa sida.

Pojken i trädet har en *långpäls*

Flickan framför trädstammen har *hjärtvärmare*, troligen *hätta* utan spets, förkläde med ”orientaliskt” mönster

Knästående flickan har *livstycke* (snörliv), *hjärtvärmare*, mörkt mönstrat huvudkläde, vitbottnat förkläde

Sittande flickor:

Nr 1 fr v *kjortel* med *ska* (skoning) nertill, mörkrött glesmönstrat *hucklä* (huvudkläde) resp blommigt förkläde, hjärtvärmare (= Hol Katrina?)

Nr 2 fr v mörkt huvudkläde, mörkt halskläde, vitbottnat förkläde

Nr 3 fr v halskläde med bigärning (bred kantning i annat passande mönster) och frans, huvudkläde vitbottnat mönstrat, förkläde mörk botten och mindre blommor

Nr 4 fr v mörkbottnat gles mönstrat *hucklä*, halskläde utan frans, mörkt rödbottnat blommigt förkläde

Ingen av flickorna har *yvdelar* (blusar) med krage som syns, 3:e sittande fr v har vanlig blus (se ärmens linje).

Övriga barn bär plagg från olika delar av Sverige.

Med hjälp av bilder, reseskildringar, bouppteckningar, protokoll och brev matchade med samtida klädesplagg, och med hjälp av lånade föremål, Näsdräktgruppens och hemslöjdsföreningsmedlemmars arbete, skapades en rik bild av bruket av näsdräkten eller delar av näsdräkten till fest och vardag i Nås och Jerusalem. Utställningen visades 26 juni till 1 juli.

Dåpp Inger, Jont Margareta, Magnuses Karin, SkansVicky

Utdrag af Socknestämмо Protokollet hållet i Nås Socknestufva den 15de December 1811. (ULA Nås kyrkoarkiv)

De kotsamma bröllop som inom Socknen hållas då ofta 20 personer till bröllopet komma hwarest de tillbringa flere dagar uti supande och dobblande samt därunder förtära den mat som en hel vecka kunde vara deras bärgning, för stora Penningar och onödigt förspilla en dyrbar tid, ansågos af alla som högst skadlige, hvarföre afgjordes att all bröllopskostnad bestrides af brudparet som på sin Hedersdag bjuda släktingar och vänner efter råd och lägen het, och må ingen under hvad namn som helst, säd, bränvin eller penningar göra sammanskott för att under ett sådant förebärande bevista Bröllopet, utan skola de som sådant göra plikta 2 Sk. Bco.

Bruden må ej som förr brukligt varit bära den hyrda Brudskruden som hos hvarje förnuftig ej väcker an[nat] än åtlöje eller medömkan öfver sedernas fördärf, utan må hon på sin Heders dag vara klädd i sine egne kläder såsom bäst passande för hennes stånd. Till tecken af dygd och beskedlighet må hon bära krona om så åstundas antingen hon viges hemma eller i kyrkan.

Tiden till Bröllopets slutande utsättes till Måndags middagen då både bröllop och hemkomöhl böra vara slutade, sedan, om råd så medgifver, gästerna med Färdkost /Forekost? äro undfägnade. Bryter någon häremot pligte 2 Sk. B.

Denna författning tager sin början 1812, d 1 Januarii.

Utdrag ur Protokoll hållit i allmän Socknestämма med Nås Socken den 12 nov 1826. (ULA Nås kyrkoarkiv KI:1)

... till allmän Sokne Stämма sammankallade för att välja Nya Ordnings eller Uppsyningsmän, som i de genom döden afgångnes ställe borde vaka öfver efterlevnaden af de författningar, som till hämmande af hvarjehanda oordentligheter och oskick i församlingen, blifvit i allmän Socknestämма den 15 December 1811 vidtagne, och af Eoff. Härads Rätten den 18 Februari 1812 behörigen gillade och faststälde.

Sedan Ordföranden gjort tjenliga föreställningar om nödvändigheten och nyttan af et noga iakttagande af dessa till allmän ordning och sedlighet inom församlingen vidtagne författningar, som, från prädikstolen den 29 siste October å nyo offentligen kungordes nu till sitt innehåll punktevis i korthet uprepades, yttrade flere af Soknemännen den önskan att 4~~de~~ punkten af ofvannämnde Sokne Stämмо Protokoll, som handlar om **de här brukliga kotsamma Bröllop, måtte, så måtto förändras, att förbudet emot nyttjandet af den så kallade hyrda Brudskruden måtte uphäfvas, samt att tiden till Bröllopets slutande, som i Protokollet bestämmes till måndags middagen måtte förlängas till tisdag den 3dje dagens afton.**

Ordföranden erinrade härvid, att ändamålet med denna sammankomst vore, icke att ändra eller upphäfva ifrågavarande författningar, utan fast mer, att besörja deras nogare efterlevnad, dock ville han gärna medgifva sådana förändringar, som beredde en villigare efterlevnad, utan at medföra menliga följder för ordning seder och Gudaktighet, och som nyttjandet af Brudskruden, på sätt af äldre brukligt varit, icke kunde anses medföra några skadliga följder, beslöte att densamma skulle enligt Församlingens enhälliga önskan tillåtas.

Upläst justerat och godkänth i allmän Socknestämма att vara riktigt fattadt, dock ville församlingens ledamöter medgifva att de som nu börjat sine Bröllopsanstalter efter förra vanligheten skulle utan åtal få hålla sine Bröllopp efter förr öflig sed, men ifrån den 1 jan 1827 kommer detta beslut at tjena till obrottslig efterlevnad.

Nås Soknestuga den 19 nov. 1826.

Efterlysningar

Sommaren 2016 är det 120 år sedan utvandringen till Jerusalem ägde rum och Rune Lindström skulle ha fyllt hundra år. Detta vill Ingmarspelen uppmärksamma och vill gärna ha kontakt med personer som har bilder eller filmer från 1996 kring 100-års-jubiléet. T. ex. avfärden med 12 hästskjutsar från kyrkan, utställningarna, Lagerlöfsällskapets möte under spelveckan, ceremonin vid Minnesstenen den 23 juli, filmpremiären av Bille Augusts film i september etc. Kontakta Per Hedemo, Ingmarspelen. Tel 0281-30320, 070-5681001. Epost: info@ingmarsspelen.se

Tä gå må ljusa stjärna kunde man fortfarande göra på 1950-talet i Nås, kanske senare. Det finns mycket information samlat om denna sed i Nås i början av 1900-talet på bl a Nordiska muséet. Där finns också föremål som olika stjärnor, en judasmask och flera julbockshuvuden. Kanske finns fler saker bevarade i Nås? Har du själv varit med eller har bilder? Margareta Jonth samlar uppgifter om detta så hör av dig till henne. Tel 0281-30046, 0703252414.

Bockhuvud från
Lisskvarngården
Det kläddes med
päls och försågs
med horn när det
användes.
Foto: M. Jonth

Gamla nåsplagg eller fragment av plagg t ex tvärrandiga kjolar o förkläden, halskläden kantade med spets, plagg med lösa trådar liggande ovanpå väven (huppväv), stora vita tygsjok till huvudkläde, ovanligt randade snörliv, vita kläden med blått tryck, halskläden med silkesbroderier (sällstickkläden) – de nämns i bouppteckningar men finns det några kvar? – säcktröja nämns också – men hur såg den ut? Margareta Jonth vet det mesta om nåsdräkten men hittar fortfarande uppgifter i bouppteckningar och reseskildringar om plagg och andra textilier som hon inte träffat på i verkligheten. Så har du något ”gammalt skräp” liggande så släng det inte, ring Margareta!

Lissjaniskut vet du vad det är? Ring Pej 0281 30080.

*****

...Potatisen med mor...

...ögon för kvalité...

Bröderna Olérs AB.

Nederborg Nås.

Telefon 0281 – 30 261

*****

Vansbro kommuns kulturpris och naturpris

Vi kan vara stolta. Stolta över att vi i Nås har två personer som gjort stora insatser på kulturens och naturens områden inte bara i ett snävt lokalperspektiv utan deras insatser har betydelse för alla människor. Vansbro kommuns kulturpris 2015 tilldelades Niklas Nåsander, medlem av redaktionen för *Nåsvargen*, och Vansbro kommuns naturpris 2015 tilldelades Bengt Ehnström, ordförande i Nås Hembygdsförening.

Monika Andersson, Monica Bjurström och Niklas underhåller i samband med Dräktparaden 2012. Foto: Däpp Inger.

Motiveringar:

Kulturpriset 2015 tilldelas Niklas Nåsander, bland annat arrangerar av *Tobaksspinnarstämman* och *Natt vid Nåsen* i Nås.

Kommunstyrelsen motivering lyder: "Niklas Nåsander har genom sitt stora engagemang och sitt djupa musikaliska intresse, på ett avgörande sätt bidragit till att det västerdalska kulturarvet blivit känt, spritt och bevarat. Som engagerad deltagare i olika musikaliska sammanhang och som initiativtagare till Tobaksspinnarstämman och arrangemanget Natt vid Nåsen, har han möjliggjort att den västerdalska musiken och dansen fått nytt liv och placerats på den traditionella musikens karta".

Vansbro kommuns naturpris delas i år ut för andra gången. Syftet är att uppmuntra och belöna förtjänstfull insats inom området natur/miljö. Naturpriset 2015 går till Bengt Ehnström, Nås.

Kommunstyrelsens motivering lyder: "Bengt Ehnström har bidragit till att flera unika miljöer inom Vansbro kommun räddats och till bildandet av flera naturreservat i Nås. Bengt har expertkunskaper inom entomologi och skogens biologi och är hedersdoktor vid Uppsala universitet. Genom otaliga exkursioner och föreläsningar har Bengt spritt sina kunskaper och sitt engagemang till människor både inom kommunen och i övriga landet."

Priserna delades officiellt ut i samband med nationaldagsfirandet den 6 juni i Lokparken i Vansbro.

Bengt exkurerar i Ekfännsberget i augusti 2012 för mer än 50 deltagare. Foto: Däpp Inger.

En rätt elak visa om taxeringsnämnden i Nås 1944

De grubbla, de fundera
de minska, de addera.
Vad vi skall få i skatt.
Med siffror de försöka
vår bostadsstandard öka
och timtals kan de böka
tills grisen de få fatt.*

Se, Svensson hur han plitar
och runda siffror ritar,
med sparsam tilltro litar
han på vad skrivet står.
Han stillsamt resonerar
när ”offren” ilskt domderar,
men de som reflekterar
respekt för honom får.

Att kronan ej skall mista
sitt öre till det sista
har Dockberg med sin lista
att vaksamt akta på;
syns gärna flinkt radera
när ”hundraden” blir flera,
som ange sedermera
de skatter, vi skall få.

Och Janssons blick den vakar,
han ”skrifterna” ransakar,
och ofta nog han vrakar
vad samvetet gett opp.
Han räknar och han rättar
och varje kryphål tättar,
med uppgifter han mättar
och hela årets lopp.

Vad jorden hon förlänar
och bonden därav tjänar
om avdrag blott han trånar
är N.G.s sak att se.
Vad korna kunna giva
vad inkomsten kan bliva
för dem av skogen driva
ett ord han har att ge.

Kaluvsen sin han river,
när brev på brev han skriver
som ”hälsningar” sen bliver
från B... nämndeman.
Han söker nog att vaka
och sömnens ro försaka,
men käkarna de knaka
Vem gäspar såsom han?

Han ordnar, han sorterar
de lappar han fördelar
åt dem, som man taxerar,

ty så är Karlssons lott.
När ”Brukets” starka karlar
sitt ”äsk-brevsmod” förklarar
måntro vad då han svarar?
han får det icke gott:

Nås i förrättningsstället
Den 5 maj 1944
Elis Heimgård
led. av taxn.

De ledamöter i taxeringnämnden som omtalas är:
Elis Heimgård, kyrkoherde i Nås
Axel Dockberg, ”höjdare” på Bergslaget.
Jansson ?
Fältivar Nils Gustaf Larson, kallad NG, närmast
legendarisk
”Kassör” Karlsson, Bergslaget
Svensson ?

Kan du identifiera några av ledamöterna så hör av dig till
redaktionen.

* Det var kristider och ransonering. Bönderna skulle
deklarera djur som föddes upp för egen konsumtion.

***

Fler efterlysningar

Att ordna **festtåg i Storänget** på sommaren har en lång
tradition och det finns gissningsvis massor av bilder,
både privata när man höll på att förbereda vagnarna och
från själva festtåget. Hembygdsföreningen och
Nåsvargen vill gärna låna ihop så många bilder som
möjligt och fotografera av dem och samla dem på ett
ställe för att dokumentera en mångårig tradition som
fortfarande är levande. Du som har bilder och kan tänka
dig att låna ut dem, hör av dig till Pej, tel 0281-30080.

Gamla dörrbeslag som ser ut som en fisk och som sägs
vara tillverkade av Schedin. Några finns på
Lisskvarngården. Har du något liknande eller vet mer om
det? Hör av dig till Pej, tel 0281- 30080.

***

Förr sa man att potatisen skulle sättas i jorden när jorden
var så varm att man kunde sätta sig med rumpan bar på
jorden utan att frysa. Är det någon som sett någon av
våra potatisodlare som varit ute och testat om det var
dags för potatissättning?

Jont Lars frågade lille Kjell vad han skulle bli när han
blev stor. – Hur ska je vet hä då int je vet hôn je ska görö
i môrgo.

Nås Hembygdsförening. Som medlem stöder du programverksamheten, Lisskvarngården, de övriga museala byggnaderna och inte minst *Nåsvargen*. Medlemsavgiften är 100:- per år och sätts in på plusgiro 679917-5. Glöm inte skriva avsändare.

Kontaktperson: Marianne Flodin, tel. 0281-30524.

*****

Nås Hemslöjdsförening driver hemslöjdsbutiken Nickusboa med allt som där finns inklusive material till nåsdräkten. De ordnar också kurser och arrangerar utställningar. Medlemsavgiften är 100:- kr per år. Anmäl dig till hemslöjdsföreningen antingen i Nickusboa eller maila info@nas.hemslöjden.org eller ring 0281-30252.

*****

Nås bygdegårdsförening. Som medlem bidrar du till att Bygdegården (Gamla skolan) finns kvar för föreningar, utställningar, bibliotek mm. Avgiften är 100:- per familj och år. Pensionärer 50:-. Insättes på plusgiro 170575-5. Kontaktperson om du vill hyra lokal Veronica Andersson, tel. 0281-30177.

*****

Föreningen Ingmarsspelen. Bli medlem och stötta Ingmarsspelen. Avgiften är 100 kronor per år. Betala till bankgiro: 5976-5214. Skriv ditt namn, adress och medlemsavgift 2016.

<http://www.ingmarsspelen.se/>

*****

Nås sockenförening. Föreningen driver *Nås camping och stugor* vid Storänget och *Stugor på Finnmarken* för uthyrning. Ingen medlemsavgift. Kontaktpersoner: Thomas Bajer, tel. 0702019227 eller Bajer Curt, tel. 0281-595030

http://nas.se/Stugor_camping.html

*****

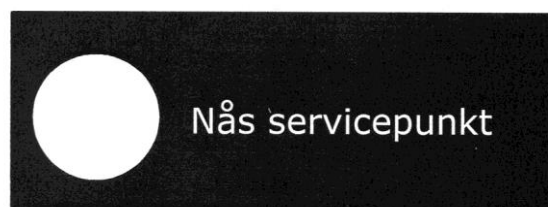
Nås barnbibliotek finns på förskolan Varglyan där alla är välkomna att låna. Det går också bra att lämna tillbaka böcker som lånats i Järna eller Vansbro.

*****

Bastun i Nås är öppen alla fredagar som är vardagar kl 1630–1930. Ta med egen handduk. Bastun finns i Idrottshallen.

*****

Foto omslagets första sida Gunnar Tysk.

Vi finns på Bygdegården

Öppettider

Tisdag: 15.00 – 18.00

Torsdag: 10.00 – 13.00

Telefon: 072-5895657

nas.servicepunkt@gmail.com

Nås servicepunkt hjälper bl. a. till med kontakter med myndigheter, bankärenden, ärenden på Internet, lokal turistinformation och mycket mer. Här finns också offentliga datorer till din hjälp.

*****

Bokutlåning finns på Bygdegården på tisdagar kl. 15-19. Där finns kopior av **hembygdstidningarna från 1916, 1940-talet och 1967 samt Nåsvargen**.

*****

Bagarstugan. Hyr bagarstugan som ligger i anslutning till prästgården och baka ditt eget bröd. Kontaktperson: Gulli andersson tel 0281 30428

.....

Julnytt: Nåsvanten, handstöpta ljus och dörrkransar av lingon- och enris.

Nås Hembygdsförening, Nås Hemslöjdsförening, Tobaksspinnarstämman, Ingmarsspelen

Nickusboa

håller extra julöppet 14 till 23 december.

Vardagar kl. 1400–1800. Lördag kl. 1000–1400.

Julnytt: Nåsvanten, handstöpta ljus och dörrkransar av lingon-och enris.

Under våren har vi öppet torsdagar kl. 1400–1800. Lördagar kl. 1000–1400.

På torsdagseftermiddagarna träffas alla som vill och slöjdar tillsammans. Vävstugan är alltid tillgänglig.

Nås Hembygdsförening

Sommarprogrammet börjar med sista-april-firandet med sång och brasa nere vid älven.

I början av juni är det trivselafton vid fäbodstugan i Vinberget. Håll utkik i lokalpressen när det blir dags.

Ingmarsspelen

Premiär 1.7 övriga föreställningar 2–5 juli <http://www.ingmarsspelen.se/>

Tobaksspinnarstämman

Tobaksspinnarstämman och de olika kurserna i anslutning till den går av stapeln 1–4 juli.

Mera information och anmälan till kurserna hittar du på

<http://www.tobaksspinnarstamman.se>

Kolla även www.nashembygd.se och nas.se

Nås järnvägsstation vintern 1931–32.

Kom ihåg att om julgranen inte skall barra skall den huggas ”i mörkaste nedan”, I år infaller det den 22 december.